

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання заочна

(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

Г. П. Складар

(підпис, ініціали та прізвище)

«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

*на тему: «Сучасні тенденції та перспективи розвитку ринку
освітнього туризму в Україні»*

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня магістра*

Виконавець роботи Голик Анастасія Віталіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Карпенко Юрій Вікторович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2024

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ	5
1.1 Передумови розвитку освітнього туризму	5
1.2 Сутність, зміст та функції освітнього туризму	17
1.3 Основні риси та відмінні ознаки понять «освітній туризм» та «освітня міграція»	27
РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	38
2.1 Сучасні тенденції розвитку ринку освітнього туризму	38
2.2 Аналіз програм академічної мобільності та практичної підготовки, як складової освітнього туризму	54
2.3 Динаміка розвитку освітнього туризму в Україні та світі	70
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	83
3.1 Напрями розвитку ринку освітнього туризму в Україні	83
3.2 Узагальнення світового досвіду щодо розвитку ринку освітнього туризму в Україні	93
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	109

ВСТУП

Освітній туризм з'явився на планеті одним з перших, адже саме бажання отримати нові знання було метою переважної більшості древніх мандрівників. І до цього дня освітній туризм не втрачає своїх позицій, він є одним з актуальних видів туризму в Україні і в світі. Освітній туризм дає можливість спілкування з усім світом, він перетворився в джерело досвіду та освіти, став стилем життя і інструментом кар'єри. Стрімкий темп життя ХХІ століття з його дефіцитом часу і різноманітністю можливостей, а також зміцнення позицій активного здорового способу життя визначили популярність освітнього туризму як альтернативи дозвільному проведенню часу, як грамотний баланс між приємним і корисним.

Питання дослідження розвитку вищої освіти та ринку освітнього туризму висвітлювали у своїх працях такі науковці, як: Білий Л. Г., Вархоляк Х., Ганкіна М. С., Гірник А. М., Гринькевич О. С., Давиденко І. В., Заячук Ю. С., Зима А. Г., Казакова Т. А., Каленюк І., Кицюк В., Клок О. П., Лазаренко Н. І., Лутаєва Т. В., Ничкало Н. Г., Опар Н. В., Петрушенко Ю. М., Свінцов-Дрогобицький О. М., Ткачук Л. М. та інші. Однак багато питань залишаються відкритими, дискусійними та потребують дослідження, зокрема напрямів розвитку даного виду туризму в умовах непередбачуваних обставин, що і обумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні заходів, щодо розвитку ринку освітнього туризму в Україні.

Досягнення та реалізація поставленої у роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- охарактеризувати передумови розвитку освітнього туризму;
- визначити сутність, зміст та функції освітнього туризму;
- дослідити особливості розвитку ринку освітнього туризму;

- проаналізувати сучасні тенденції розвитку ринку освітнього туризму;
- здійснити аналіз програм академічної мобільності та практичної підготовки, як складової освітнього туризму;
- проаналізувати динаміку розвитку освітнього туризму в Україні та світі;
- визначити напрями розвитку ринку освітнього туризму в Україні;
- здійснити узагальнення світового досвіду щодо розвитку ринку освітнього туризму в Україні.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процеси розвитку ринку освітнього туризму в Україні та світі.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку ринку освітнього туризму.

У роботі використано такі наукові методи дослідження: морфологічного аналізу, системного аналізу, критичного аналізу, табличний, порівняння та узагальнення.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи склали Закони України, Кодекси України, Постанови Уряду, Кабінету міністрів України й інші правові акти, інформація Державного комітету статистики України, ЮНВТО, наукові статті, монографії, а також матеріали мережі Інтернет.

Результати дослідження доповідались на кафедральному круглому столі студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2024» (м. Полтава, 15 січня 2024 р.), який проводився у Полтавському університеті економіки і торгівлі.

Галуззю застосування результатів дослідження є розвиток інтернаціоналізації діяльності закладів вищої освіти та підприємств туристичної сфери України, які займаються освітнім туризмом.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ

1.1 Передумови розвитку освітнього туризму

Активний розвиток подорожей із середини I тис. до н.е. у Середземномор'ї дав науково-практичний внесок у розвиток туризму. У цей час подорожі греків і римлян характеризувалися жагою до нових знань. Важливе місце у популяризації подорожей у стародавні часи посідали філософи, історики, географи. Зокрема, одним із найвидатніших мандрівників античності був давньогрецький учений Геродот – автор дев'ятитомної «Історії». У своїй праці Геродот описує свої враження від подорожей (455 – 444 рр. до н.е.) до Фінікії, Сирії, Єгипту, Вавилону, Македонії, Ольвії.

Іншим, теж не меш відомим давньогрецьким ученим, географом, мандрівником був Страбон. Він залишив унікальну працю «Географія» у 17 книгах, в якій виклав власні спостереження, систематизував відомості практично з усіх відомих географічних праць древності [67].

Створення наукової основи туризму в античні часи пов'язане з ім'ям філософа та географа Ератосфена (прибл. 276 – 194 рр. до н. е.), який з 225 р. до н.е. керував Олександрійською бібліотекою. Ератосфен увів до наукового обігу узагальнювальний термін «географія». Він перший виміряв дугу меридіана, визначив нахил екліптики, склав каталог 675 нерухомих зірок та заклав основи математичної географії, які виклав у творі «Географіка» (тобто «Географічні записки»).

Велике значення для розвитку подорожей мала «Природна історія» – енциклопедія в 37 книгах природно-наукових знань античності римського вченого й письменника Плінія Старшого (23 – 74 р. н.е.). У ній наводяться

географічні відомості про землю, поділ і устрій поверхні, із зазначення народів, що її населяють, міст і гаваней [65].

Історія освітнього туризму сягає часів античності, саме подорожі вчених греків та римлян, а також аристократії можна вважати прототипом сучасного освітнього туризму.

У історії стародавнього світу можна знайти перші факти подорожей з навчально-пізнавальною метою, так давньогрецький мудрець Фалес Мілетський більше 20 років навчався у Єгипті [59]. Про діяльність Фалеса Мілетського ми дізнаємося лише з коментарів і переказів учених та авторів наукових праць пізнішого часу – Евдема Родоського, Діогена Лаердія, Прокла та ін.

У м. Фес (Марокко) знаходиться найстаріший діючий вуз у світі – університет Аль-Карауїн, заснований в 859 році. Це один з найважливіших духовних і освітніх центрів ісламського світу. З ним асоціюють такі імена, як Ібн Арабі, Маймонід. Варто відзначити, що університетом за загальноприйнятими стандартами він став лише у 1947 році.

Також історії відомо про арабського вченого Ідрісі (1100 – 1166). Він відвідав Малу Азію, Англію, Францію, Іспанію, а освіту здобув в Кордові. Ідрісі був запрошений сіцилійським королем Рожером II в Палермо для складання географічних карт. Протягом 15 років Ідрісі займався обробкою доставляються йому відомостей. Підсумком роботи стали два великих твори.

Одним із головних чинників розвитку культурної спадщини того часу стає освіта. Існуюча впродовж тривалого часу примітивна система освіти перероджується крізь призму зростаючої ролі освіти у прообраз сучасного ЗВО.

Як стверджують науковці, чітко розвиток освітнього туризму можна прослідкувати з виникненням у світі університетів. Найстаріший представник епохи європейського серньовіччя є Болонський університет (м. Болонья, Північна Італія). Його історія – це частина історії великих мислителів і

вчених, що робить згадку про університет неодмінним в оглядах європейської культури. Тут вчилися в різні роки Данте Аліґ'єрі і Петрарка, Торквато Тассо, Карло Гольдоні, Альбрехт Дюрер. Парацельс під час своїх поневірянь ставив в університеті свої медичні досліди. Одним з випускників був Микола Коперник – польський астроном і математик. Чисельність студентів, багато з яких були вихідцями з інших країн (Німеччина, Франція, Англія) стрімко зростає.

Найстаріший університет у англomовному світі – Оксфордський університет, одночасно є найстарішим ВНЗ Великобританії. Сьогодні до магістратури Оксфорда приходять 62 % іноземних студентів [77].

Також, на початку XII ст. був заснований Паризький університет, що спочатку вважався «загальною школою», а у 1200 р. установчою грамотою короля Франції Пилипа II Августа «Про права Сорбонни» він одержав статус університету. В Іспанії перші університети з'явилися в Саламанці (1218 р.), Валенсії (1245 р.), Севільї (1254 р.). В Італії – у Віченці (1204 р.), Падуї (1222 р.), Неаполі (1224 р.). У Португалії – Лісабонський університет (1290 р.). У XIV ст. були засновані університети у Празі (1348 р., Чехія), Кракові (Ягелонський – 1364 р., Польща), Відні (1365 р., Австрія.), Гейдельберзі (1386 р., Німеччина), Буді (1389 р., Угорське Королівство) [67].

У XIII столітті у Великобританії з'явився новий центр наукового думки – Кембриджський університет. Він виник в рамках середньовічного міста Кембридж. Університет – один з найстаріших університетів у світі, його репутація видатного навчального закладу відома в усьому світі і відображає інтелектуальне досягнення його студентів. Кембридж приймає талановитих студентів з усього світу, до його програм залучено близько 19 тис. студентів 3,7 тис. з котрих є іноземцями зі 120 країн світу [80].

Починаючи зі свого заснування, у 1218 році, університет Саламанки набуває статусу вагомhо іспаномовного освітнього центру. Щорічно до університету прибувають на навчання студенти зі 70 країн світу. Здебільшого

це студенти з Латиноамериканських країн, але зовнішньополітичний напрям закладу не ігнорує і інші простори [84].

Поряд з відкриттям університетів і розвитком освіти розвивався й інший напрям освітнього туризму – науковий, а саме участь у конгресах, конференціях та ін. Зокрема, у 1435 р. відбувся перший загальноєвропейський конгрес у французькому м. Аппасі, метою якого стало прийняття мирного договору між Францією і Бургундією шляхом переговорів лідерів багатьох країн. Наприкінці XVII – першій половині XVIII ст. під впливом ідей великих просвітителів у деяких навчальних закладах Європи практикувалися короткі екскурсії й пішохідні прогулянки для учнів. У кінці XVIII ст. у Великобританії досить розповсюдженою була практика «гранд-турів», під час яких заможні студенти в освітніх цілях здійснювали трирічні подорожі континентальною Європою. Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо у своїх трактатах аргументували необхідність далеких поїздок як передумов правильного виховання індивіда. Таким чином, можемо констатувати, що інтерес до туристичної сфери одержав ідеологічне обґрунтування у філософії освіти [65].

Розглядаючи загально історичні передумови освітнього туризму не можна оминати увагою Гарвардський університет (Кембридж, Массачусетс, США), який еволюціонував з новоствореного коледжу на провідний світовий освітній центр. Його історія починається у 1630-х рр., коли Джон Гарвард, випускник Кембриджського університету, багатий вихідець із Чарльзтауна, відібрав на навчання близько десяти 14-річних юнаків і навчав їх за власні кошти теології, логіки, математики. Це стало першим кроком до розвитку 400-літнього шляху становлення, занепаду та розквіту Гарварду [87]. Випускники Гарварду – окрема сторінка гордісті закладу. Він став відправною точкою для низки науковців та меценатів, бізнесменів та політиків, з університетом пов'язують прізвища 75 лауреатів Нобелівської премії, 8 президентів США [71].

У середині XVII століття настає нова культурно-історична доба під назвою Просвітництво. Основні її ідею зародилися в Англії, згодом розповсюдились у Франції, Італії, Німеччині та інших країнах Європи. В цей час люди вважали, що в усьому слід прислухатися до розуму, саме він допоможе змінити навколишній світ, зробити його розумним і справедливим, його необхідно розвивати за допомогою розумових вправ, вивчення наук і мистецтва. Значна кількість освічених людей була переконана, що Просвітництво приведе людство до щастя. Людина XVIII століття вважала себе господарем власної долі [63]. Як зазначають дослідники, саме в епоху Просвітництва вперше було сформульовано ідею та зміст освітньо-пізнавальних подорожей, які можна вважати прообразом сучасних освітніх турів.

В XVII – XIX ст. з розвитком нових засобів пересування розширюється географія подорожей і все частіше їх цілями ставали пошуки нових бізнес-партнерів, налагоджування нових зв'язків з представниками різних культур, а також обмін досвідом у сфері наукових досліджень. Найбільш значущими конгресними заходами цього часу були:

- 1) 1648 р. – перший сучасний дипломатичний конгрес, результатом якого став Вестфальський мир, що завершив Тридцятирічну війну;
- 2) 1814 р. – Віденський конгрес, участь в якому взяли усі європейські держави з метою формування нового світового порядку після наполеонівських війн. Зазначимо, що конгрес тривав майже цілий рік;
- 3) 1856 р. – багатосторонній міжнародний Паризький конгрес, який поклав кінець Кримській війні;
- 4) 1878 р. – Берлінський міжнародний конгрес, метою якого стало встановлення миру у всьому світі.

З другої половини XIX століття почали формуватися перші професійні спілки. Відповідно стало регулярним проведення профспілкових конференцій. У 1868 р. був створений Конгрес тредюніонів, який став

керівним органом світового профспілкового руху.

Із середини XIX ст. становлення і спеціалізація нових типів вищих навчальних закладів (інститутів, академій, ліцеїв, коледжів) у Європі та Америці позитивно позначилися на розвитку міжнародної мобільності. У цей час науковий туризм став транснаціональною індустрією з гігантськими доходами, органічно вбудовану у світову економічну систему. У другій половині XX ст. з'явилася нова форма університетів комерційного типу, які надавали освітні послуги виключно на комерційній основі [67].

Науково-технічним переворотом характеризувалася XIX сторіччя. Стрімкого розвитку набули промисловість та сільське господарство, які стали поштовхом для науки у вивченні нових проблем та шляхів їх вирішення. Найбільш поширеними стають такі природничі дисципліни як: фізика, хімія, біологія та інші. Населення прагне подолати неучтв та оволодіти знаннями, що призводить до виникнення все більшої кількості вищих навчальних закладів, науково-дослідних колегій і лабораторій. Одним з найвідоміших центрів підготовки висококваліфікованих фахівців в Європі був Страсбурзький університет. У ньому навчалися не тільки французькі, а й студенти з інших країн.

Саме в цей час популярними стають екскурсії, гірські сходження, походи і велосипедні прогулянки, туризм привертає увагу багатьох навчальних закладів, організацій, товариств, прагнення людей використовувати такі подорожі з освітньою метою та відпочинку, стають рушійною силою для об'єднання таких любителів у спеціалізовані організації. У багатьох європейських країнах з'являються перші клуби, які поєднували людей за інтересами, головною метою яких було здійснення туристично-пізнавальних подорожей. Для розвитку цієї інфраструктури були створені спеціальні будинки, облаштовувались маршрути, приміщення для ночівлі та тимчасового перебування [29].

Аналіз історико-педагогічних джерел та літератури дозволяє свідчити,

що у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. в російській імперії, до складу якої на той час належала територія сучасної України термін «освітній туризм» не набув широкого вжитку. Спеціально організована подорож рідним краєм, тобто з краєзнавчими завданнями для молоді, називалася екскурсією (близька екскурсія). Центром розвитку таких подорожей був Харківський імператорський університет. Екскурсією називали також подорож у віддалену місцевість зі спеціальною метою чи завданням (дальня екскурсія). Осередками розвитку такого туризму на той час стали університети, зокрема Харківський університет.

Учений, педагог і мандрівник Андрій Миколайович Краснов (1862-1915), який двадцять три роки свого життя присвятив науково-педагогічній діяльності в Харківському університеті, був популяризатором та організатором студентських екскурсій в вітчизняних університетах з 90-х рр. XIX ст. Саме йому належить першість в організації регулярних дальніх студентських екскурсій на Кавказ. Усвідомлення необхідності поєднання аудиторної роботи з польовою – було його методичною новацією.

У своїй екскурсійній діяльності А. Краснов найближче підійшов до туризму в сучасному розумінні цього слова. Він особисто виконував обов'язки менеджера-організатора подорожей: розробляв маршрут та складав кошторис екскурсій, займався пошуком дешевого (інколи навіть безкоштовного) транспорту та житла для екскурсантів, забезпеченням екскурсійних груп кваліфікованими керівниками екскурсій і т. ін.

Активізації екскурсійної діяльності в вищих навчальних закладах сприяли наукові товариства, у тому числі ті, що діяли при Харківському університеті. «Товариство випробувачів природи», «Історико-філологічне товариство» звернули увагу на екскурсійну справу, вбачаючи в ній можливості для ефективної організації навчально-виховної роботи, засіб залучення молоді до занять науково-дослідною діяльністю.

«Товариство випробувачів природи» при Харківському

імператорському університеті, організовуючи наукові екскурсії, поставило завдання розвивати і розповсюджувати природознавство у своєму регіоні, досліджувати цей регіон, збирати геологічні, зоологічні, ботанічні колекції.

Організація наукових екскурсій обговорювалася на засіданнях Ради Харківського імператорського університету. Так, в червні 1911 р. члени Ради обговорювали можливості «полегшення» умов проведення короткочасних наукових екскурсій у межах Харкова [37].

Починаючи з 22 жовтня 1892 р. при «Історико-філологічному товаристві» (ХІФТ) Харківського університету діяв Педагогічний відділ. Згідно із статутом одним з завдань відділу була популяризація раціональних методів викладання. Відділ обговорював проблему організації учнівських екскурсій, проводив анкетування учнівської молоді стосовно ефективності проведення екскурсій. Популяризатором екскурсійної справи серед гімназистів у Харкові був секретар Педагогічного відділу ХІФТ В. Харцієв.

Не менш важливим напрямом освітнього туризму, що формувався в Харківському університеті другої половини XIX ст. – початку XX ст., були спеціально спрямовані навчальні подорожі студентів у європейські вищі навчальні заклади. Як свідчить аналіз матеріалів «Журналу міністерства народної освіти», університети російської імперії відправляли на навчання до Європи найкращих студентів з метою ознайомлення із системою навчання в європейських вищих навчальних закладах, а також отримання ними знань у галузі тієї чи іншої науки, за якою вони спеціалізувались. Після закінчення цієї навчальної поїздки, яка тривала декілька місяців, студенти надавали звіт про результати свого навчання.

Звичайним явищем діяльності Харківського університету означеного періоду були закордонні наукові відрядження, в яких брали участь не тільки професори, але й молоді вчені – приват-доценти, асистенти, лаборанти. Так, у січні 1901 р. молодий вчений Харківського університету Тимофєєв для проведення зоологічних досліджень виїхав у відрядження до Нової Землі.

З другої половини XIX ст. почалися систематичні закордонні поїздки вітчизняних учених з метою ознайомлення з системою викладання в європейських університетах, із новітніми науковими досягненнями, що було обумовлено збільшенням кількості кафедр на факультетах.

У досліджуваний період існував інститут професорських стипендіатів: випускники університетів готували магістерські дисертації під керівництвом досвідчених викладачів або молоді учені відряджалися у провідні закордонні вищі навчальні заклади та наукові центри. Саме для підготовки до професорського звання 1 травня 1908 р. був відряджений фізико-математичним факультетом Харківського університету на два роки за кордон М. О. Валяшко (1871-1955), де він перебував до серпня 1910 р. [37].

Протягом відрядження Микола Овксентійович працював у Німеччині в Лейпцигу у професора А. Ганча, з фізико-хімії у професора Лебляна та з фізики у професора Де-Кудра. Отриманий за кордоном досвід організації науково-дослідницької роботи сприяв закріпленню за М. О. Валяшко статусу провідного науковця у галузі органічної хімії та фармації.

За результатами поїздки за кордон професорські стипендіати готували звіти, надавали їх в Міністерство народної освіти. Звіти публікувалися в університетських журналах. Про авторитет серед студентства викладачів, які здійснили закордонні відрядження і проводили заняття з урахуванням отриманих знань, умінь та навичок, свідчать спогади відомого офтальмолога Л. Гіршмана (1839-1921) щодо його захоплення лекціями правознавця Д. Каченовського (1827-1872).

Представники професорсько-викладацького складу Харківського університету відряджалися за кордон для участі в урочистостях з нагоди ювілеїв вищих навчальних закладів. Відомо, що в червні 1911 р. на святкування 100-річного ювілею Бреславського університету з привітаннями було відряджено ординарного професора, спеціаліста в галузі зарубіжної літератури С. Соловйова.

Кількість закордонних наукових поїздок зростала за рахунок учасників міжнародних конференцій, конгресів тощо. У відрядження на наукові форуми їздили як окремі вчені, так і наукові делегації. Інформація про участь і навіть звіти звичайно публікували в «Записках Харківського університету». Ці відрядження дозволили значно поповнити університетські гербарії, зоологічні та мінералогічні колекції.

Науково-педагогічні працівники університетів Російської імперії в цілому та Харківського університету зокрема, володіли західноєвропейськими мовами й під час перебування за кордоном не відчували мовного бар'єру. А. М. Краснов, аргументуючи в листі В. Докучаєву важливість власної присутності на міжнародному конгресі геологів в Америці в 1890 р., пише, що вільно володіє англійською мовою.

Перебуваючи за кордоном під час наукових відряджень викладачі Харківського університету приймали участь у просвітницькій діяльності. Так, для I Міжнародного з'їзду товариства педіатрії у Парижі (1912 р.) професор кафедри педіатрії на медичному факультеті Іван Віссаріонович Троїцький підготував доповідь «Історичний нарис праць французьких педіатрів за останні чотири століття», чим сприяв приверненню уваги світової спільноти до проблеми здоров'я дітей. Останні закордонні відрядження співробітників Харківського університету відбулися в 1913 р. [37].

Для туризму XX століття характерна масовість і всебічність прояву, у цей період остаточне становлення відбувається у багатьох його різновидах, виникають нові види. Це перш за все зумовлено інтенсифікацією міждержавних зв'язків серед країн Європи після закінчення Другої світової війни для якої характерно було стимулювання міграційних процесів у межах цієї території та підвищення фактору соціальної мобільності. Активні інтеграційні процеси стимулюють обмін студентами та викладачами під егідою популяризації вивчення мов країн-партнерів. Ці процеси, перш за все

спонукають до взаємного визнання дипломів і термінів навчання, сприяння співпраці учбових закладів, розвитку дистанційного навчання, а згодом, і до створення єдиного європейського освітнього простору.

У багатьох відносинах, Болонський процес став революційним у сфері європейської вищої освіти. Його початок можна віднести ще до середини 1970-х років, коли Радою міністрів Європейського союзу була прийнята резолюція про першу програму співробітництва у сфері освіти. Болонський процес ґрунтується на важливому принципі європейської науково-освітньої інтеграції з метою оцінювання якості освіти за відповідними критеріями і методологією [24].

Підвищення попиту на туристичні послуги з метою отримання вищої освіти та на туристичні послуги в цілому сприяє появленню на ринку туристичних послуг низки організацій, які безпосередньо покладають на себе функції реалізації таких послуг. Так у 1975 році в Америці відчиняється організація «Elderhostel» – з часом – некомерційний лідер послуг пов'язаних з реалізацією освітніх подорожей. У цьому ж році 220 учасників першої програми відправляються на навчання на базі студентського містечка у штаті Нью-Гемпшир. За рік вже у шести штатах запрацювали 69 освітніх програм організації для більш ніж двох тисяч абітурієнтів. Серед характерних особливостей цих програм необхідно відзначити наявність продуктів не тільки для молодих людей, а й можливість отримання послуг людям середнього віку (до 55 років). На сьогодні існують біль ніж 5500 освітніх програм, які функціонують у всіх п'ятдесяти штатах, а також на всіх континентах у 150 країнах світу [76].

У кінці XX – на початку XXI ст. інтеграційні процеси і інтернаціоналізація освіти активізувалася у зв'язку з необхідністю створення єдиного освітнього простору. Підписання 29 країнами Європи Болонської декларації 17 квітня 2001 р. стало важливим етапом у розвитку міжнародного наукового туризму. Процес подальшого формування єдиного освітнього

простору Європи був ефективний за умови академічної мобільності студентів і викладачів університету. Численні міжурядові угоди інтенсифікували зв'язки між університетами різних країн. У результаті для студентів розширився спектр освітнього вибору, що призвело до посилення прагнень учнів здобувати вищу освіту в провідних європейських університетах [54].

Таким чином, базуючись на низці загально історичних тенденцій освітнього туризму можна зробити висновок, що розвиток освітніх закладів відбувався диспропорційно у просторово-географічному сенсі. Перш за все це обумовлено роллю, що займали знання у світогляді людини. Освітні центри концентрувались здебільшого у Європі (Великобританія, Іспанія, Італія, Франція, Німеччина) (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Періоди розвитку освітнього туризму у світі [29]

Представники	Характеристика періоду	Проміжок часу
Фалес Мілетський, Платон, Ідрісі	I ПЕРІОД Зародження освітніх подорожей	XI ст. д.н.е. – XII ст. н.е.
М. Коперник	II ПЕРІОД Поява Болонського університету	XII ст. – XVI ст.
Ж.Ж.Руссо, Дж. Локк	III ПЕРІОД Просвітництво, популяризація освітніх подорожей	XVI ст. – кінець XIX ст.
Г.І. Базилевич, Б.Б. Голіцин	IV ПЕРІОД Науково-технічна революція, поява туристичних клубів	кінець XIX ст. – початок XX ст.
-	V ПЕРІОД Розвиток інтеграційних процесів, виникнення міжнародних освітніх організацій	кінець XX ст. – початок XXI ст.
-	VI ПЕРІОД Інтернаціоналізація освіти, освітній туризм	початок XXI ст. – тепер. час

Сприяння розвитку освітнього туризму є невід'ємною політикою усіх провідних ВНЗ світу, частиною зовнішньої політики держави. Отже необхідним є теоретичне обґрунтування сутності освітнього туризму та його місця у різноманітні послуг туристичної галузі. Дослідження категорії

«освітній туризм» дає змогу, ґрунтуючись на його тлумаченні, розкрити низку особливостей, що відокремлює освітній туризм від інших різновидів туризму та визначити яку роль держава відіграє у його розвитку [29].

У наступному підрозділі нами буде досліджено сутність, зміст та функції освітнього туризму.

1.2 Сутність, зміст та функції освітнього туризму

Освітній туризм, у глобальному розумінні пов'язують з усім різноманіттям подорожей метою котрих є пізнавальна діяльність. В контексті туристичних послуг його пов'язують з туристичною подорожжю з метою поєднання відпочинку та навчання поза межами постійного місця перебування з конкретною метою, на протязі від доби до півріччя.

Освітній туризм – сучасний напрямок туризму. Його розвиток і становлення відбувається тут і сьогодні, тому цілком природнім є неузгодженість думок щодо наповнення та конкретизації категорії. Визначення сутності категорії освітній туризм доцільно розпочати з підходів щодо трактування природи даного явища. У ході дослідження існуючого теоретичного апарату умовно О. П. Клок виділяє наступні найбільш поширені підходи щодо визначення дефініції «освітній туризм» [29]:

- глобальний;
- управлінський;
- економічний;
- дуалістичний (сегментальний).

Група вчених у своїй роботі «Від освітнього менеджменту до менеджменту освітнього туризму» узагальнює категорію і визначає її як вид туризму, що охоплює різні види навчання й освіти, які здійснюються поза постійного місця проживання, як правило, у формі туристичних поїздок на

період від 24 годин до 6 місяців без заняття діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу від різних джерел в країні (місці) тимчасового перебування.

Розглядаючи освітній туризм, як економічну категорію А.Р. Лебедев подає наступне визначення: «освітній туризм - система відносин, пов'язаних з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням освітнього туристичного продукту, в рамках народного та світового господарства». Під туристичним продуктом автор має на увазі матеріальні та нематеріальні блага, що потребує турист у процесі опановування нових знань, вмінь та навичок під час нерегулярних переміщень між постійним місцем проживання і місцем навчання.

Думка зарубіжних дослідників є умовно узгодженою, світова практика асоціює освітній туризм у широкому сенсі, акцентуючи увагу на дуалістичності категорії. Інтегруючи у собі характерні риси категорій «освіта» та «туризм» освітній туризм має своє певне місце як в освітньому процесі, так і в туристичній галузі.

З огляду на цей факт британцем Б. Річі, автором багатьох книг з теорії менеджменту та туризму, у 2003 році була розроблена концепція, яка базується на порівнянні двох підходів до розуміння поняття освітнього туризму: «в першу чергу туризм» або «в першу чергу освіта» з урахуванням усіх факторів зовнішнього середовища, які впливають на формування пропозиції та попиту на освітній туризм (рис. 1.2.1).

У дослідженні «School Excursion Tourism and Attraction Management» освітній туризм трактується як туристична діяльність, яку здійснюють у довгостроковому періоді (від доби) у тому числі екскурсанти, головною метою якої є подорожі задля освіти та навчання [93].

Розглядаючи складову «в першу чергу туризм», автор концепції має на увазі продукт, який має у своєму складі деякі форми освіти чи навчання, які часто виступають мотивом при виборі туру. Це, наприклад, культурний

Рис. 1.2.1 Осмислення феномену освітнього туризму:
сегментальний підхід [93]

або пізнавальний туризм.

Структурна модель підходу щодо визначення категорії освітній туризм, спираючись на попередні дослідження Б. Річі, представлена у дослідженні литовських професорів Д. Прекапін та Л. Облеркайте, ґрунтуючись на невід'ємності освітнього туризму від впливу факторів зовнішнього середовища, а саме: політичних, економічних, соціальних, екологічних технологічних та юридичних, організаційні засади розвитку освітнього туризму знаходяться під впливом процесів глобалізації та змін у

зовнішньому середовищі [91].

Думка зарубіжних дослідників є умовно узгодженою, світова практика асоціює освітній туризм у широкому сенсі, акцентуючи увагу на дуалістичності категорії.

Термінологія такого різновиду туристичних послуг, як освітній туризм досліджена не достатньо. Дуалістичність природи освітнього туризму унеможлиблює виявлення особливостей, без дослідження двох ключових категорій: «освіта», «туризм».

Інтегруючи у собі характерні риси категорій «освіта» та «туризм» освітній туризм має своє певне місце як в освітньому процесі, так і в туристичній галузі.

Схематично його можна зобразити, з урахуванням структури освіти, згідно діючого законодавства, та видів туризму за метою перебування (рис.1.2.2).

Туризм у контексті дослідження формули освітнього туризму (освіта + туризм) є агрегованою категорією, адже спектр туристичних послуг пов'язаних з пізнавальною метою з року в рік невпинно розвивається. Розглядаючи студентів, що прибувають з метою отримати вищу освіту в Україну, їх статус на зовнішньоекономічному рівні – турист. Як і любий інший подорожуючий, такий студент впливає на економіку країни. Така системність освітнього туризму унеможлиблює виходячи з мети дослідження ігнорування такої економічної категорії, як туризм [29].

Законом України «Про туризм» він трактується як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [51].

З іншого боку, розглядаючи таку складову концепції, як «в першу чергу освіта», Брент Річі вважає, що безпосередньо відпочинок відіграє неголовну роль, оскільки такі тури формуються з метою отримання освіти чи набуття

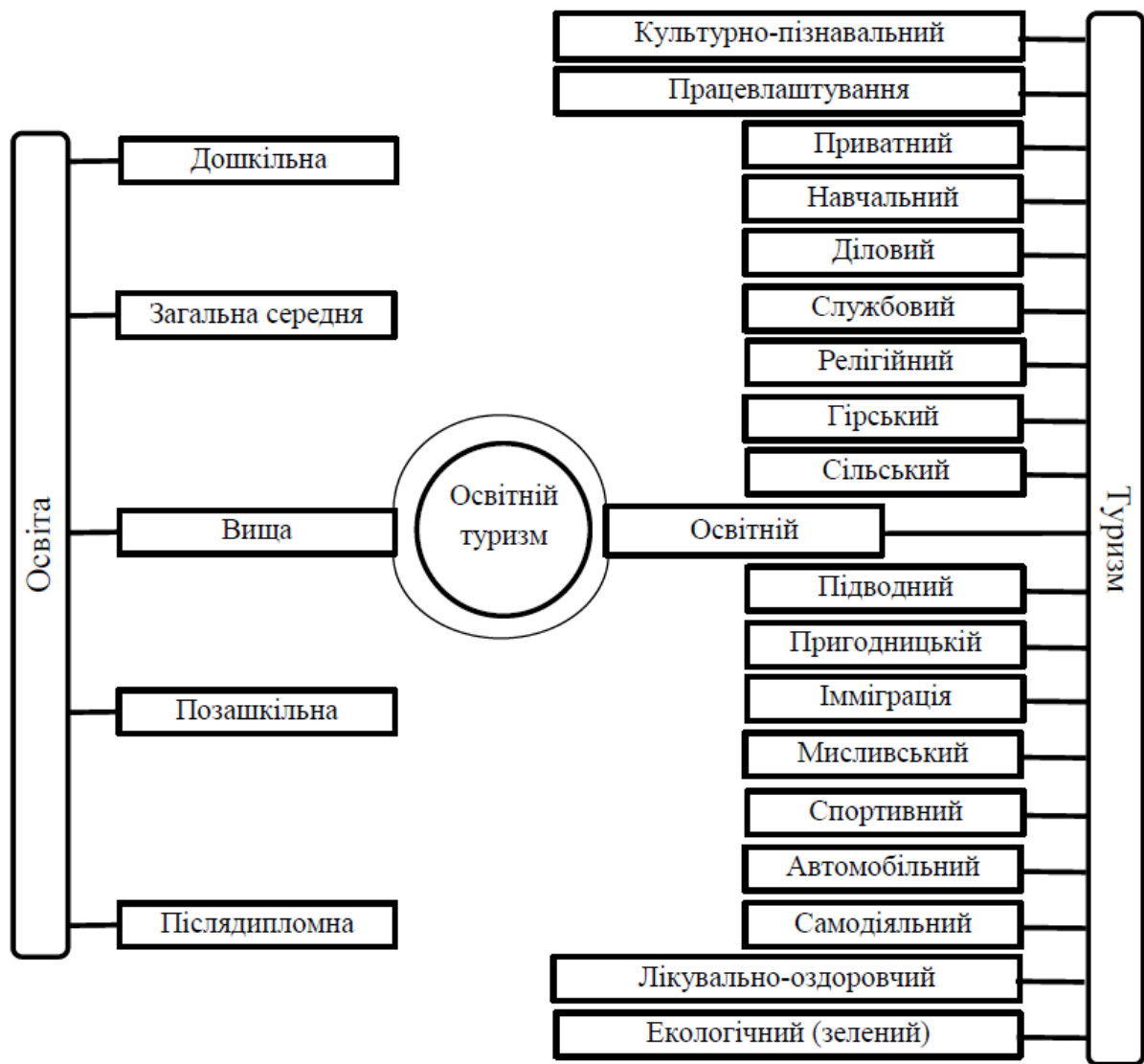

Рис. 1.2.2 Місце освітнього туризму [29]

інших знань. Це, наприклад, участь у програмах обміну, навчання на мовних курсах або ж отримання освіти у закордонному коледжі або університеті.

Згідно Закону України «Про освіту»: «Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави» [50].

Серед низки потреб, що виникають у людини на протязі життя, потреби у знаннях займають окреме місце у ієрархії і займають майже найвищій щабель. Деякі потреби здатні задовольнити прості товари та послуги масового попиту, деякі - більш техномісткі товари та специфічні послуги.

Послуги, що здатні задовольнити такі потреби не втрачають актуальність на даному етапі розвитку суспільства.

Сьогодні показники освітньої сфери в країні можуть сказати не менше ніж загальноприйняті економічні індикатори. Зокрема, провідну роль такого індикатора отримує вища освіта. Значна роль у виборі місця навчання у сучасності віддається якісним показникам, все меншу роль відіграють географічно-просторові ознаки, освіта втрачає кордони. Освітні послуги все частіше корелюють з туристичними, подорожуючі все частіше мають на меті саме отримання нових знань та вмінь.

Закон України «Про туризм» визначає наступну термінологію «характерні туристичні послуги та товари» та «супутні туристичні послуги та товари» перші визначаються як: «послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких суттєво скоротиться без їх реалізації туристам». Супутні туристичні послуги та товари – послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких несуттєво скоротиться без їх реалізації туристам [51].

Оскільки в межах закону «Про туризм» [51] термін «туристична послуга» не розглядається, а поняття «туристична послуга та товар» не розмежовується потрібним є звернення до теоретичного апарату. Спираючись на найпоширенішу термінологію, що визначає сутність категорії «туристична послуга».

Ключовим у дефініції «туристична послуга» є її здатність задовольняти потреби туристів. Отже, першим критерієм, що здатен класифікувати різноманіття туристичних послуг доцільно використовувати саме мету візиту туриста, тобто яка потреба спонукає людину до подорожі.

Державна служба статистики у своїх спостереженнях в'їзд іноземних громадян за метою поділяє на сім частин. За іншою класифікацією розподіл туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за метою поїздки

розподіляють з урахуванням п'яти компонент: 1) службова, ділова, навчання; 2) дозвілля, відпочинок; 3) лікування; 4) спортивний туризм; 5) спеціалізований та інше.

До загальних рис, що відокремлюють освітні послуги у туризмі, від інших цілей, що переслідує подорожуючий можна віднести:

- прагнення отримати не тільки знання у тій чи іншій галузі, як, наприклад, у культурно-пізнавальній меті, а й певний фах (диплом, сертифікат, свідоцтво, тощо),

- маючи на меті отримати в Україні вищу освіту студент-іноземець потребує певних юридичних та фізичних умов існування в іншій країні, враховуючи довгий, на відміну від інших цілей, термін перебування,

- поряд з іншими студентами студент-іноземець потребує комфортних умов існування. З цієї точки зору усі іногородні потребують засоби розміщення, також є необхідність в певній інфраструктурі, будь то можливість безперешкодно і своєчасно отримати банківський переказ із за кордону, чи кваліфіковану медичну допомогу, тощо,

- в країні, що приймає такого туриста повинне пропагуватися толерантне ставлення до носіїв інших культур, релігій, світогляду, адже освітні послуги неможливі без взаємодії з колективом де навчається подорожуючий, персоналом навчальних закладів, тощо,

- систематичний та пильний контроль до навчального процесу з боку держави – гарантія якості та відповідності освітніх стандартів країни світовим стандартам,

- стратегічне бачення такого різновиду туристичних послуг у контексті зовнішньоторговельної політики держави [29].

Освітній туризм – це подорожі з метою отримання освіти. Найбільш розповсюдженими є подорожі у високорозвинені європейські країни с метою удосконалення мовних навичок, отримання бізнес-освіти, вивчення спеціальних дисциплін.

Саме освітній туризм найбільшою мірою сприяє прояву етнічної самобутності й індивідуальності людини, впливаючи на більшу частину сфер людської діяльності. Освітній туризм є ідеальним полем для вивчення сутності культурного відтворення. Освітній туризм у деякому сенсі можна охарактеризувати як процес ознайомлення з «чужою» культурою і її осмислення. У результаті цих процедур людина формує власні погляди щодо іншого й на цій основі розвиває, розширює коло своїх пізнавальних інтересів відносно історико-культурних традицій, звичаїв, поведінки народів інших місцевостей, етносів і національностей – усього того, що дозволяє формувати культурну компетентність учасника туристичного процесу [38].

В освітньому туризмі також втілюється соціально-комунікативна функція. Комунікативна функція освітнього туризму проявляється шляхом поширення світогляду учасників подорожі, набуття конкретних знань про університети та освітні заклади країн Європи, побудову системи освіти, її відмінність від системи освіти України, підготовки до навчання в іноземній державі (якщо такий вибір буде зроблено). Соціальна функція освітньої туристичної подорожі реалізується у формі набуття нових професійних знань, навичок, вдосконалення іноземної мови під керівництвом досвідчених викладачів та носіїв мови, перспективи отримання конкурентоспроможної освіти в майбутньому та в цілому інтеграції молодшої людини європейських стандартів та норм поведінки та до європейської спільноти. Водночас на сьогодні концепція технології освітнього туризму ґрунтуються на цінностях відкритого простору (освітньої мобільності, культурній грамотності, індивідуальній історії) і є відповіддю на виклики нашого часу [44].

Таким чином, соціально-комунікативна функція туризму визначається як можливість учасників подорожі спілкуватися один з одним у неформальних обставинах без виробничої субординації, врахування соціального стану, віку, національності, громадянства і інших ознак, що вказують на відмінності людей. З точки зору туристського сприйняття,

знайомство з районом подорожі – це не стільки огляд певної території, природних і історико-культурних пам'яток, скільки знайомство з новими людьми, враження від спілкування з ними.

Саме дослідження специфіки освітнього туристичного продукту, що несе в собі вагомий соціально-комунікативний потенціал, і організація освітніх подорожей, вимагають від експертів туристичного бізнесу професіоналізму, глибоких знань туристських ресурсів, організаційно-правових особливостей мандрівок, психології і мотивації клієнта. Створення освітнього туристичного продукту базується на фундаментальному дослідженні потреб ринку освітніх послуг, починається його реалізація з прийняття рішення створити тур, а закінчується – просуванням кінцевого продукту на ринку та наступними продажами.

Стосовно основних характеристик туристсько-освітньої діяльності, деякі автори до них відносять наступні: системність, науковість, відтворюваність, ефективність, якість і вмотивованість навчання, новизна, інформаційність, можливість тиражування, перенесення в нові умови та інше. Отже, туристсько-освітня діяльність реалізує три основні функції [72]:

1) описова функція – детермінує істотні аспекти практичної реалізації навчального процесу в межах освітньої подорожі. Вона дозволяє різним фахівцям дати однаковий опис цього процесу, користуючись відповідним інструментарієм;

2) пояснювальна функція – дозволяє виявити ефективність різних складових навчання (наприклад, ефективність різних методів) і визначити їх оптимальні комбінації під час організації й проведення турів;

3) проєктивна функція – здійснюється при описі навчального процесу на всіх рівнях, включаючи рівень реалізації. Так, освітній туризм організовується в нових формах і повинен ураховувати комплекс сучасних освітніх завдань.

Основною метою освітнього туризму є одержання освіти за кордоном.

Звичайно реалізуються поїздки в розвинені країни з метою вдосконалювання мови, одержання бізнес)освіти, вивчення спеціальних дисциплін.

На сьогодні у науковій літературі виділяється кілька видів освітнього туризму [9]:

- екскурсійно-ознайомлювальні подорожі різними містами, природними зонами і країнами;
- навчальні поїздки з метою вивчення іноземної мови або тих чи інших загальноосвітніх та спеціальних предметів;
- ознайомлювальні поїздки в установи, організації й на підприємства;
- наукові й навчальні стажування в установах, організаціях і на підприємствах;
- участь у семінарах, конференціях, з'їздах, конгресах, майстер-класах, мета яких – обмін досвідом і одержання нової професійно важливої інформації.

До головних етапів реалізації освітнього туристичного продукту слід віднести такі [53]:

- вивчення попиту на освітньому туристичному ринку;
- посилення зв'язків з інститутами – партнерами, які будуть залученні в туристичній програмі;
- визначення контингенту учасників освітнього туру;
- визначення базових умов освітнього туру;
- розрахунок розцінки і встановлення ціни освітнього туру;
- конкретні напрями запровадження освітнього туру та просування його на ринку.

Отже, слід підкреслити, що завдяки функціям освітнього туризму, його меті, та його основним перевагам, багато дослідників відносять освітні тури до числа провідних і найбільш перспективних різновидностей туризму, специфічні особливості яких проявляються в особливому характері попиту. Попит народжує пропозицію, тому туристичні фірми пропонують значний

перелік можливих програм відпочинку, у яких поєднуються відпочинок і навчання [9].

Отже, освітній туризм це поїздки, під час яких турист поєднує відпочинок, навчання: відвідує заняття та/або організовані наукові заходи, здійснює екскурсії з метою розширення світогляду, задоволення цікавості і досягнення інших пізнавальних цілей.

У наступному підрозділі нами буду досліджено основні риси та відмінні ознаки понять «освітній туризм» та «освітня міграція».

1.3 Основні риси та відмінні ознаки понять «освітній туризм» та «освітня міграція»

Поширенню як освітнього туризму, так і освітньої міграції у світі передували ряд соціально-економічних явищ, серед яких виділимо наступні:

- глобалізацію, що зумовила умовне «стирання» державних кордонів та розширення можливостей подорожувати та навчатися в будь-якому місці світу;
- економічну інтеграцію, що сприяла створенню міжнародних туристичних агентств, готельних ланцюгів, об'єднань авіаперевізників тощо;
- інформатизацію суспільного життя, що передбачає цілодобову можливість доступу до інформації про можливі напрями освітнього туризму, розподіл та бронювання туристичних послуг, їх оплата за допомогою розвитку електронної комерції тощо;
- утвердження англійської мови як основної мови міжнародного спілкування, що спрощує налагодження комунікацій між різними народами та забезпечує можливість отримання необхідної інформації для навчання та розвитку;
- усвідомлення сучасним світом потреби навчання впродовж всього

життя («lifelong learning»), що передбачає пошук нових та більш цікавих шляхів отримання нових знань та розвиток навичок.

Однією з ключових організацій у сфері туризму є Всесвітня туристична організація (World Tourism Organization), що є спеціалізованою агенцією ООН та просуває туризм на основі принципів відповідальності, сталого розвитку та загальнодоступності. За її визначенням, туризм є «соціальним, культурним та економічним явищем, яке спричинює переміщення людей до країн чи місць поза їх звичним середовищем проживання для особистих чи ділових/професійних цілей». При цьому, аналізуючи суміжні визначення як візитер (подорожуючий, турист), науковці зосереджують увагу на тривалості такого переміщення – менше ніж на рік; та умови – не бути працевлаштованим суб'єктом- резидентом країни відвідування [96].

Відповідно до законодавства України, під туризмом розуміють «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає». Основні умови туризму – термін перебування від 24 годин до одного року; заборона здійснювати оплачувану роботу; зобов'язання залишити країну або місце перебування в зазначений термін [51].

Врегулюваннями питань міграції на міжнародному рівні займається Міжнародна організація з міграції (International Organization for Migration), що також є частиною системи ООН, та спрямована на підтримку гуманної та впорядкованої міграції. Відповідно до її словника, під міграцією слід розуміти «переміщення осіб за межі їхнього звичайного місця проживання / через міжнародний кордон / в межах держави» [86]. Науковці, відмічають що на міжнародному рівні не має єдиного загальноприйнятого терміну, наведений вище використовується в межах діяльності Міжнародної організації з міграції та, як бачимо, вносить плутанину порівняно з поняттям освітній туризм.

Обидва наведені визначення характеризують переміщення людей в певних цілях. Враховуючи дослідження поняття «освітній туризм» та «освітня міграція», передбачається, що основною ціллю такого переміщення є отримання або ж надання освітніх послуг. Відповідно до законодавства України, під освітньою послугою розуміють «комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання» [50].

Розглядаючи існуючі наукові підходи до визначення економічної сутності поняття «освітній туризм» слід відмітити його широке та вузьке трактування. У широкому розумінні, освітній туризм присутній в будь-якій подорожі, адже передбачає отримання нових знань та розвиток навиків, що є частиною туристичного досвіду. У вузькому розумінні, освітній туризм асоціюється з університетським або шкільним, що передбачає первинно навчання (наприклад, участь у мовних школах, програмах обміну студентів, екскурсіях, програмах підвищення кваліфікації тощо), а вже вторинно – туристичного досвіду [94].

Відповідно до роз'яснення основних дефініцій туризму Всесвітньої туристичної організації, освітній туризм охоплює ті види туризму, в яких основною мотивацією є залучення туристичного досвіду в процеси навчання, самовдосконалення, інтелектуального зростання та розвитку навичок. Серед основних прикладів освітнього туризму наведено наступні: академічні дослідження, обмін з метою підвищення кваліфікації, шкільні та студентські екскурсії, спортивні тренування та змагання, курси розвитку кар'єри та мовні курси [96].

За своєю суттю, освітня міграція є просторовим переміщенням людей, що передбачає зміну їх постійного місця проживання на місце, де надаються бажані освітні послуги для підвищення рівня їх знань та вмінь [15]. При дослідженні питань освітньої міграції в науковій літературі зустрічається

суміжне поняття транскордонна освіта – «це усі види програм вищої освіти чи інших типів освітніх послуг, при наданні яких їх споживачі (учні, студенти, слухачі) перебувають за межами країни походження освітньої організації, що надає диплом» [26].

На думку окремих науковців [66], однією з умов освітньої міграції є повернення після отримання освіти до місця колишнього проживання. Проте достатньо часто зустрічаються випадки, коли освітні мігранти працевлаштовуються та залишаються жити закордоном. Поряд з освітньою міграцією досить часто вживають поняття «академічна міграція», під якою розуміють просторові переміщення осіб з вищою освітою та науковців, що передбачає втрату людського капіталу для країни їх проживання та має негативні наслідки для економіки. Таким чином освітня міграція може розглядатися з двох аспектів: з метою отримання освіти закордоном; та з метою працевлаштування. В контексті даного дослідження розглядати будемо саме першу її складову.

Знову ж таки, обидва терміни (освітній туризм та міграція) мають багато точок дотику, що зумовлює плутанину в поняттях. При цьому, в наукових колах зустрічають ще один дотичний термін – академічна мобільність. Відповідно до визначення Міністерства освіти та науки України, це «можливість навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти чи науковій установі на території України чи поза її межами, без відрахування чи звільнення з основного місця навчання чи роботи» [39]. Вона може мати різну тривалість (короткострокова, довгострокова), вид (ступенева та кредитна), форму (навчання, викладання, мовне стажування, наукове дослідження чи стажування, участь у спільних проектах, підвищення кваліфікації тощо) [47].

Проведений аналіз наукових робіт з даної проблематики свідчить про різне співвідношення даних понять. На нашу точку зору, академічна мобільність є найбільш широким поняттям серед аналізованих, що може

проявлятися у формах освітнього туризму та міграції.

Графічне зображення такого зв'язку наведено на рисунку 1.3.1.

Рис. 1.3.1 Співвідношення економічних понять «освітній туризм», «освітня міграція» та «академічна мобільність» [88]

На наведеному рис. 1.3.1 в якості головної відмінної риси виділено тривалість процесу (більше чи менше року). Розглянемо додаткові відмінні ознаки, які можна простежити між освітнім туризмом та освітньою міграцією у таблиці 1.3.1.

Таблиця 1.3.1

Порівняння основних рис освітнього туризму та освітньої міграції [43]

Характеристика	Освітній туризм	Освітня міграція
Умовна тривалість	Від 24 годин до одного року(короткострокові)	Більше року (довгострокові)
Запланованість	+	+
Умова повернення в країну проживання	+	+/-
Умова працевлаштування в країні поїздки	-	+/-
Отриманні підтверджуючого документа про проходження навчання	+/-	+
Добровільний характер	+	+/-
Правовий статус особи	Турист	Іммігрант
Право на проживання	Тимчасове	Постійне на певний строк

Незважаючи на те, що низка науковців [88] основною відмінністю між освітнім туризмом та освітньою міграцією визначають тривалість, дана ознака є достатньо умовною. Численні дослідження доводять, що міграція в сучасних умовах може мати як короткостроковий та навіть епізодичний, так і довгостроковий характер. Проте в межах даного дослідження для зручності подальшого розмежування даних понять будемо приймати дану ознаку, розуміючи її умовність. На основі цього дослідники розмежовують види освітньої діяльності наступним чином:

1) до форм освітнього туризму відносять освітні заходи короткострокового характеру: екскурсії, літні табори, освітні короткострокові курси;

2) до форм освітньої міграції відносять освітні заходи довгострокового характеру: навчання на бакалавра та магістра, отримання докторської ступені тощо.

Як освітній туризм, так і освітня міграція зазвичай є запланованою дією, яка відбувається у вільний від роботи час на заздалегідь відкладені кошти. Туризм передбачає короткотермінову подорож з обов'язковим поверненням по її завершенню, натомість міграція може як передбачати повернення через тривалий час, так і ні в разі працевлаштування після отримання диплому. Умова працевлаштування закордоном саме в даному освітньому виді міграції напряду не передбачається (можливо лише як підробіток), як і в туризмі. Хоча в інших видах міграції, а особливо її трудовій формі, що може бути наслідком освітньої міграції, це є основною відмінністю від туризму, адже передбачає працевлаштування закордоном. Так, як освітня міграція передбачає освітні заходи довгострокового характеру, зазвичай у формі транскордонної освіти, то по її завершенні отримують підтверджуючий документ у вигляді диплома відповідного ступеня. Щодо освітнього туризму, то він може мати як формальний, так і неформальний характер, а отже підтверджуючі документи можуть як бути у

вигляді дипломів, сертифікатів тощо, так і ну. Добровільність туризму є безсумнівним, натомість щодо міграції може бути й примусовий характер, що полягає у необхідності пошуку більш безпечним умов проживання, що зокрема може мати і освітній характер.

Іншими вагомими ознаками є правовий статус особи, що є туристом у разі освітнього туризму з зазначенням умов, наведеним вище; або іммігрант у разі освітньої міграції. Цей статус також впливає на документальне оформлення поїздки враховуючи вид візи, право на тимчасове чи постійне проживання, суміжне право на подальше працевлаштування (у разі міграції) тощо [31].

На сьогоднішній день заохочення до навчання впродовж усього життя стає гаслом освітніх політик більшості країн світу, що спонукає до розвитку численних інструментів та форм його реалізації. Окрім того, освіта виходить за межі окремих країн на міжнародний простір, пропонуючи численні освітні можливості людству. В таких умовах спостерігається поширення таких явищ як освітній туризм та освітня міграція, ідентифікація яких є важливим для правильної побудови державної освітньої політики.

Як освітній туризм, так і освітня міграція полягає в переміщенні людей за межі визначеного територіального об'єкту (країни, регіону тощо) з метою отримання освітніх послуг. Фактично, вони є формами мобільності людських ресурсів, що в наукових колах отримала назву «академічна мобільність». У цьому і полягає дуалістична природа таких явищ, що і ускладнює їх розмежування в наукових працях. Якщо розглядати їх основоположні поняття – туризм та міграцію, відмінності виявите простіше. Основна полягає у зміні постійного місця проживання (в разі міграції) або у тимчасовому виїзді до іншої країни з поверненням в країну проживання (у разі туризму). Крім того, мігранти, переїжджаючи до інших країн перетворюються на її робочу силу (у разі найбільш поширеної трудової міграції), а отже виробляють частку валового внутрішнього продукту.

Натомість туристи є більше споживачами товарів та послуг країни, до якої приїжджають, що також формує одну із основних ознак їх відмінності. У разі освітнього туризму такі відмінності трохи викривлюються. Основною ж залишається часовий проміжок, на який відбувається переміщення особи до іншої країни. Умовно в наукових колах беруть тривалість в рік, до якого поїздка вважається освітнім туризмом, після – освітньою міграцією. На нашу думку, більш коректніше було б вважати короткострокові освітні поїздки формами освітнього туризму (наприклад, екскурсії, мовні школи та інші формальні та неформальні заходи), довгострокові – освітньої міграції (наприклад, отримання освіти рівня бакалавра, магістра, доктора філософії тощо). Окрім того варіюється правовий статус особи, що є туристом для освітнього туризму та іммігрантом для освітньої міграції. Залежно від статусу отримують різне право на проживання (короткострокове чи довгострокове), вимагають пакет документів для оформлення перетину кордонів та візи тощо. Спільними ознаками залишаються запланованість такої поїздки, повернення в країну проживання та можливість отримання підтверджуючого документа про проходження навчання, відсутня можливість працевлаштування на період поїздки та добровільний характер (за виключенням окремих видів міграції) [43].

Варто зауважити, що ряд дослідників ототожнює туризм, як одну з можливих форм міграції населення. Тобто дискусія породжується все в межах категорій «туризм» та «міграція». Термін «освітня міграція» з кожним днем все частіше використовується дослідниками, проте тлумачення його сутності зазвичай обмежується чи то власним баченням автора, чи то виходить з визначення міграції з зазначенням мети переміщення. Подальше дослідження можливо лише за умови розмежування цих понять. Наступне протиріччя виникає у ході виділення видів міграції за критерієм цілей, так, окрім найпоширенішої трудової міграції, відокремлюють економічну, політичну, етнічну, культурну, релігійну, екологічну, туристичну, освітню та

сімейну міграцію.

Відсутність єдиного бачення щодо термінологічної ідентифікації явища переміщення в іншу країну з метою споживання освітніх послуг до цього часу існує у науковому дискурсі. Дослідники, що у вищезазначеному випадку схилиються до терміну «освітня міграція» трактують категорію як «будь-яке переміщення в країну, на будь-який термін з метою здобуття освіти: як вищої, так і технічної, професійної або курсів підвищення кваліфікації, тощо [29].

В свою чергу В. М. Філатов та Я. В. Ромашова ґрунтуючись на власному аналізі останніх досліджень зауважують, що відокремлення навчальної міграції, як складової освітньої є недоречним [66].

Досить поширеною є думка, згідно якої характерними рисами освітньої міграції є короткотерміновість, більш-менш чітко окреслений часовий проміжок перебування, а також мета переїзду – здобуття освіти за кордоном. До освітніх мігрантів належать особи, які здобувають за кордоном вищу, післядипломну та іншу освіту [11].

Маючи увагу про наукові погляди щодо явища освітньої міграції та спираючись на фахові наукові джерела задля виявлення загального та особливого в досліджуваних категоріях використаємо порівняльний аналіз за низкою емпіричних критеріїв (рис. 1.3.2).

Виходячи з низки запропонованих емпіричних критеріїв вважаємо використання терміну «освітня міграція» недоречним у контексті формування стратегії розвитку освітнього туризму в Україні.

Поняття освітнього туризму та визначення його місця серед спектру туристичних послуг має неоднозначне тлумачення різними авторами і розглядається на межі багатьох інших видів туризму: наукового, культурного, пізнавального, спортивного, – що робить даний вид туризму цікавим з точки зору теоретичного вивчення. Визначення сутності і особливості освітнього туризму, як різновиду туристичних послуг все ще

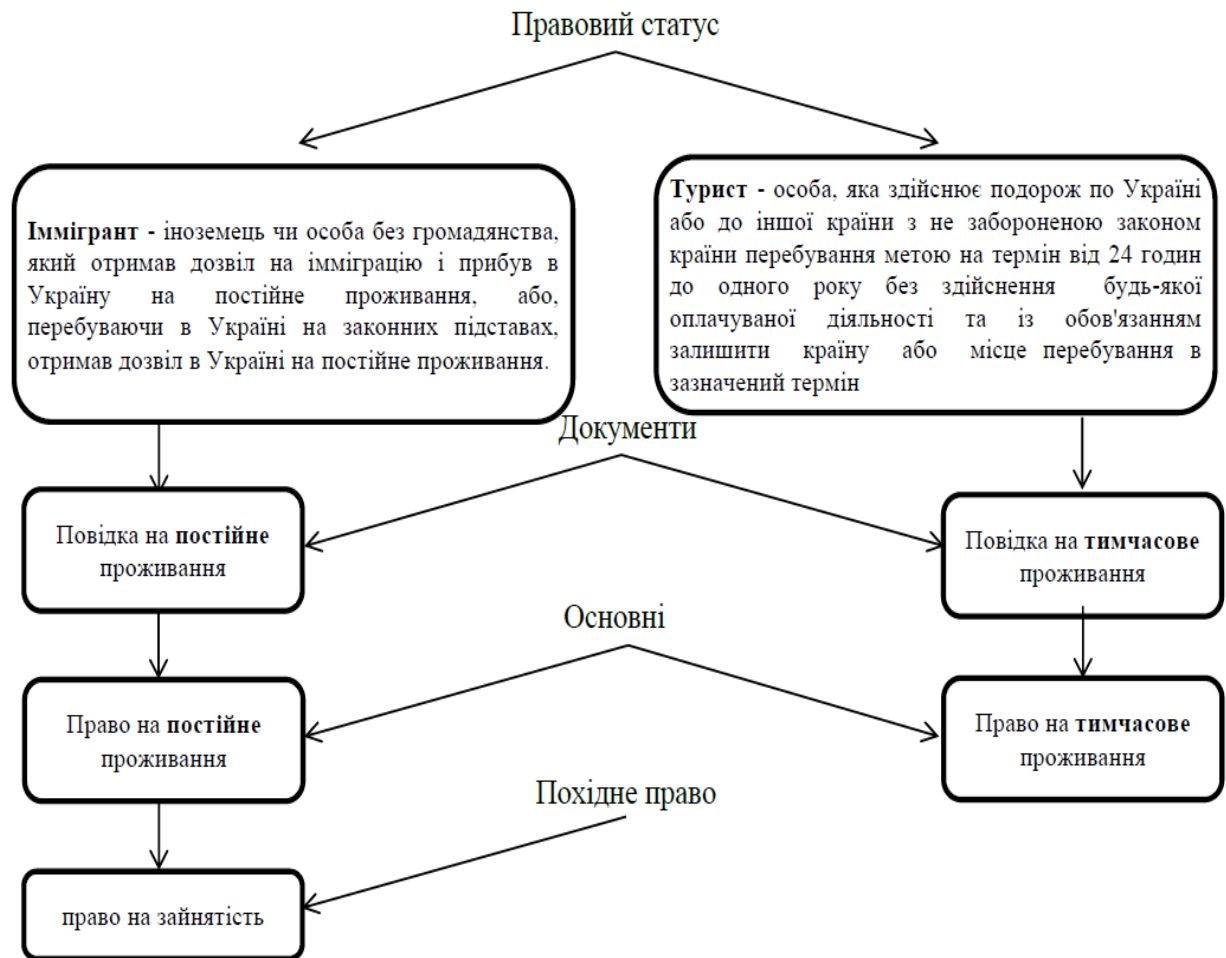

Рис. 1.3.2 Схема логіки розмежування понять «освітній туризм» та «освітня міграція» [49; 51; 29]

потребує всебічного наукового міркування.

Освітній туризм будучи невід'ємною частиною сучасності неминуче потрапляє під вплив зовнішніх факторів (політичних, соціальних, економічних, екологічних, технологічних, юридичних, тощо). Саме тому зміни зовнішньої кон'юнктури у процесі глобалізації мають безпосередній вплив на стан та розвиток послуг освітнього туризму, які притаманно приймають міжнародний вимір [98].

Отже, як освітній туризм, так і освітня міграція полягає в переміщенні людей за межі визначеного територіального об'єкту (країни, регіону тощо) з метою отримання освітніх послуг. Однак варіюється правовий статус особи, що є туристом для освітнього туризму та іммігрантом для освітньої міграції.

Спільними ознаками залишаються запланованість такої поїздки, повернення в країну проживання та можливість отримання підтверджуючого документа про проходження навчання, відсутня можливість працевлаштування на період поїздки та добровільний характер (за виключенням окремих видів міграції).

У наступному розділі нами буде досліджено стан розвитку ринку освітнього туризму в Україні та світі.

РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1 Сучасні тенденції розвитку ринку освітнього туризму

Сьогодні освітні послуги привертають увагу не лише учнів та студентів, а й фахівців різних галузей, які прагнуть підвищити свою кваліфікацію. З цією метою існує освітній туризм – доступний у будь-якій частині світу, адже туризм не знає кордонів. Очевидно, що поїздки з освітньою метою мають багато переваг і є потужним стимулом для інтелектуального та професійного розвитку, адже під час такої подорожі люди відточують свої навички, діляться досвідом із іноземними колегами, покращують знання іноземних мов, демонструють таланти, проводять дослідження та відкривають нові перспективи, про які раніше не думали [27].

Освітній туризм доцільно розділити на кілька основних напрямків: лінгвістичний, спеціалізовано-професійний, спортивно-навчальний та творчий (табл. 2.1.1).

Відповідно до табл. 2.1.1, лінгвістичний напрям є найпопулярнішим і охоплює всі ланки туристів: і дітей, і спеціалістів у певному напрямі. Міжнародні школи та університети пропонують базове вивчення іноземних мов та вузькопрофільні курси – для бізнесу, IT-сфери тощо. Поширеним напрямом освітнього туризму є також спеціалізовано-професійний, який користується попитом між спеціалістами та фахівцями, котрі прагнуть отримати нові знання в сфері, в якій працюють, підвищити свою кваліфікацію та обмінятись досвідом. Спортивно-навчальний та творчий напрями мають вузьку спеціалізацію, а саме для любителів спорту та творчості відповідно [5].

Таблиця 2.1.1

Характеристика напрямів освітнього туризму [5]

Напрямок	Особливості	Призначення
Лінгвістичний	Спеціалізація на вивченні іноземних мов	Дошкільнятам, учням, студентам, підприємцям та фахівцям різного профілю
Спеціалізовано-професійний	Професійне навчання, підвищення кваліфікації та обмін досвідом між фахівцями різного профілю	Фахівцям різного профілю: маркетинг, менеджмент, підприємництво, бізнес, ІТ, медицина, педагогіка, банківська справа тощо
Спортивно-навчальний	Навчання та вдосконалення спортивних навичок	Дітям, підліткам, новачкам у спорті, а також професійним спортсменам
Творчий	Навчання для тих, хто захоплюється мистецтвом	Художникам, музикантам, фотографам, дизайнерам, архітекторам, письменникам

В загальному вигляді можна виділити наступні види пропозиції на ринку освітнього туризму:

- 1) спортивно-навчальні тури;
- 2) професійне навчання;
- 3) мовні навчальні тури.

Спортивно-навчальні тури досить популярні у всьому світі. Серед них є тури з навчанням гри в гольф, теніс, кінному спорту, серфінгу, катанню на гірських лижах, греблі на каное, байдарках, парусному спорту тощо. Метою таких турів є надання можливості навчитись обраному виду спорту. Навчальні програми – це заняття обраним видом спорту за спеціальною освітньою програмою під керівництвом інструкторів.

Зараз досить активно розвивається пропозиція турів, які пропонують професійне навчання – навчання у сфері менеджменту, маркетингу, комп'ютерних технологій, туризму, дизайну, готельного господарства, банківської справи. Такі професійні тури та стажування корисні тим, що під час подорожування можна не тільки отримати нові навички, знання та

вміння, але й налагодити нові особисті, ділові, наукові контакти з представниками різних країн.

Мовні тури – найбільш популярний та затребуваний вид освітніх подорожей, один з найбільш ефективних засобів вивчення іноземних мов. Навчання здійснюється безпосередньо у середовищі носіїв мови, заняття ґрунтуються на комунікативній методиці, розробленій 60-х роках ХХ століття. Ця методика передбачає імітацію ситуацій реального життя, які моделюються в аудиторії, формуючи у студентів максимальну мотивацію до спілкування на іноземній мові. Отриманні знання студенти майже одночасно мають можливість використовувати на практиці, тобто в реальному житті. Цільова аудиторія таких мовних навчальних турів досить широка та охоплює людей всіх вікових груп. Поєднання мовної підготовки з відпочинком та подорожами дає можливість отримати якісні знання та навички [16].

Пропозиція освітніх мовних турів досить різна. Найбільш розповсюдженою програмою, яка пропонується мовними школами будь-якої країни є базовий курс терміном від 1-2 тижнів до року навчання інтенсивністю 15-20 годин на тиждень. Мовні школи намагаються збільшити діапазон навчальних програм та пропонують більш інтенсивні програми – до 30-35 годин на тиждень; заняття як в стандартних групах до 12-15 осіб, так і в міні-групах; різноманітні поєднання індивідуальних уроків із заняттями в групах.

Досить широка пропозиція в Україні й так званих спеціальних мовних навчальних турів: іноземна мова для академічних цілей – для підготовки студентів, які збираються отримувати освіту в іноземних навчальних закладах; мовні програми для підготовки до складання іспитів на отримання мовних сертифікатів (FCE, CAE, IELTS, TOEFL, BULAT та інші); мовні програми для секретарів, юристів, менеджерів та інших спеціалістів. Для участі у таких спеціальних мовних програмах існують деякі обмеження за віком та рівнем мовної підготовки.

Таким чином, можна стверджувати, що у відповідь на існуючий попит, збільшується обсяг та асортимент пропозиції, представленої на ринку освітнього туризму, розширюється географія ринку. В результаті сьогодні у потенційних споживачів є можливість поєднувати подорожі з мовними курсами, заняттями спортом, отриманням професійних компетенцій тощо.

Освітній туризм в Україні – це достатньо новий вид подорожей, спеціалізований туристичний ринок, що досить динамічно та стрімко розвивається. Більшість українських туристів пов'язують освітній туризм з подорожами за кордон з метою вивчення іноземної мови, отримання бізнес-освіти, вступу до іноземних навчальних закладів. Найбільшу популярність мають тури з метою вивчення англійської мови. При цьому 40 % туристів віддають перевагу вивченню цієї мови у Великобританії, 20 % – на Мальті і 10 % у США.

В останній час проявляється тенденція до зміни переваг українських студентів у відношенні вибору спеціальностей, за якими вони бажають навчатись, а також вибору країн-навчання. Популярним стає навчання в Чехії, яке є безкоштовним для тих студентів, що вільно володіють чеською мовою. Активно створюють пропозицію країни Прибалтики, які пропонують якісну освіту англійською мовою. Збільшується кількість бажаючих навчатись у Швейцарії особливо в сфері готельного господарства.

Результати річної програми міжнародних соціологічних досліджень «Студенти – образ майбутнього», проведеної Інститутом Горшеніна в Україні, Казахстані та Польщі, свідчать про те, 94,8 % українських студентів володіють російською мовою, 86 % – англійською, 23,7 % – німецькою, 13,4 % – польською та 11,9% – французькою. Відповідаючи на запитання про те, в якій країні студенти бажали би навчатись, 45,9 % українців відповіли у Великобританії, 23,8 % – у США, 15,5 % – в Україні [64].

Оператори ринку освітнього туризму в Україні зазначають, що кількість студентів, які звертаються в туристичні фірми за допомогою у

вступі до іноземних навчальних закладів, за останні п'ять років збільшилась у 10 разів. В той же час, підвищується рівень підготовки українських студентів. Якщо раніше майже всі претенденти на навчання за кордоном потребували додаткової підготовки, то зараз портрет потенційних споживачів змінився. Більшість українських студентів мають міжнародні сертифікати, що підтверджують рівень володіння іноземними мовами, та необхідні рекомендаційні листи, що значно прискорює та спрощує процедуру вступу до навчальних закладів.

Досить активно в Україні розвивається ринок внутрішнього освітнього туризму. Зараз існує велика кількість оздоровчо-освітніх таборів, де відбуваються тематичні заходи, які надають можливість повного занурення в яку-небудь галузь знань або історичну епоху. Організуються літні школи з вивчення точних наук, історії, культурології, мови. По закінченню деяких програм можна пройти процедуру атестації та отримати відповідний диплом чи сертифікат. Особливо слід відмітити, тенденцію до створення на території України мовних таборів, які стають альтернативою подорожей за кордон, тим самим забезпечуючи приплив інвестицій у внутрішній туризм [16].

Серед найважливіших передумов, що визначають обставини розвитку освітнього туризму науковці нині виокремлюють наступні.

1. Лібералізація сфери міжнародних відносин та стиснення географічного простору за рахунок прогресу на транспорті визначають зростання мобільності людей, розкриваючи можливості осягнути природне різноманіття та культурну спадщину людської цивілізації.

2. Глобалізація світового інформаційного простору сприяє збільшенню обсягів доступної для засвоєння сучасною людиною інформації, створюючи плідне підґрунтя для саморозвитку.

3. Утвердження англійської мови в якості мови інтернаціонального спілкування дозволило різко збільшити комунікативність сучасної цивілізації. Знання англійської мови нині є необхідною умовою саморозвитку

та успішної кар'єри.

4. Поширення масової культури та уніфікація вимог професійної майстерності відкриває сучасній людині можливості реалізовуватися в будь-якій країні світу. Прагнення здобути якнайкращу освіту та постійно розширювати свої знання є особливо актуальним для мешканців країн, що розвиваються та постсоціалістичних держав в світлі політики «відсмоктування мізків», яку проводять розвинуті країни.

5. Інтенсифікація стилю життя примушує використовувати час максимально раціонально, стимулюючи практику поєднання відпочинку та навчання.

Учбові поїздки є найпоширенішим продуктом на ринку освітнього туризму у всьому світі. Учбові подорожі дуже різноманітні, в основному орієнтовані на підлітків та молодь, їх можна поділити на декілька груп: поїдки до літніх дитячих і молодіжних таборів, короткострокові та довгострокові мовні курси, академічні курси.

Відпочинок у літніх дитячих і молодіжних таборах можна цілком умовно віднести до освітнього туризму, оскільки освоєння якихось знань та навичок не є домінуючою мотивацією. Йдеться про ті табори, програмою перебування в яких, передбачена певна кількість годин викладання англійської мови та/або інших предметів. Розташовані такі табори у популярних курортних регіонах Туреччини, Болгарії, Угорщини, на Мальті та Кіпрі. В елітних дитячих таборах Великобританії («Milfield School», «Lines», «Harrow School Rugby», «Dulwich College»), Швейцарії («TASIS»), Австрії («Village Camp») та США («National Youth Science Camp») пропонується більш широкий набір послуг: різноманітні дослідницькі програми, поглиблене вивчення мови, літератури, мистецькі студії поєднуються з розважальними, спортивними та оздоровчими заходами [63].

Іншим популярним варіантом «корисного відпочинку» є короткострокові мовні курси тривалістю від двох тижнів. Освітні послуги

надаються спеціалізованими учбовими закладами: приватними мовними школами, відповідними відділеннями коледжів та університетів. Зазвичай, такі подорожі приурочені до канікулярних дат, орієнтовані на дітей старшого шкільного віку та молодь, для яких навчальна мотивація є свідомим вибором. При підборі курсу враховується вік, рівень володіння мовою і особисті характеристики клієнта. Існує можливість вибору країни відвідування, учбового закладу, варіантів помешкання: кампус (студентське містечко) або проживання в сім'ї, в якій ніхто не говорить на рідній для студента мові.

Довгострокові мовні курси – це курси тривалістю від одного семестру і довше. Такими програмами передбачено більш ґрунтовне вивчення мови зазвичай у країні, де ця мова є рідною. Найчастіше основною мотивацією вибору такого варіанту «відпочинку» є підготовка до вступу у вищі навчальні заклади закордоном. Найвідоміші мовні курси Європи: «Eurocentre Cambridge» (Великобританія), «Study Centre C&L» (Швейцарія), «France Langue» та «ACCORD» (Франція), «DID Deutsche-Institute» (Німеччина).

Ринок мовних програм гетерогенний в першу чергу за цінovими критеріями. Преміум-сегмент ринку формують дорогі літні курси в добре обладнаних спеціалізованих приватних мовних школах Великобританії («Swandean Harrow House School of English», «Brighton International Summer school», «Reed's School Cobham», «EAC Language School Hastings», «Buckswood School Hastings», «Torbay Language Centre», «The Devon School of English»), Франції («Paris Ecoles des Roches Langues», «Institut de Touraine»), Німеччини («Collegium Palatinum Heidelberg»), що мають акредитацію в спеціалізованих міжнародних організаціях та бездоганну репутацію. Як правило, такі школи ретельно дотримують баланс національностей, унеможливаючи спілкування рідною для студента мовою та забезпечують високу якість навчання. Такого роду пропозиції на вітчизняному ринку освітніх подорожей тільки починають з'являтися: школи на співпрацю з новими і неперевіреними партнерами йдуть неохоче, послуги

дуже дорогі, продукт орієнтований на вузький ринковий сегмент. Мовні програми середнього цінового діапазону та відносно дешеві продаються у складі масового та індивідуально диверсифікованого туристичного продукту. Це, зазвичай, групові тури переважно до країн Центральної та Південної Європи або в інші регіони масового туризму, «мовна» складова яких забезпечується як спеціалізованими учбовими закладами (школами, мовними відділеннями університетів та коледжів), так і організовується на базі готелів та інших рекреаційних комплексів групою спеціально винятних висококваліфікованих спеціалістів. Прикладом закладів, що надають такі послуги є мовна школа «LAL Malta» на Мальті, «Language Coach Institute» в Німеччині, «Academia International English School» в Австралії, освітні центри, акредитовані в проекті «Masa Israel» у Ізраїлі, «English School Nicosia» на Кіпрі, «English And More International Learning Centre» в Туреччині, «Sidmouth International School» в Угорщині та інші [63].

Окрему, нині швидко зростаючу, нішу на ринку освітнього туризму займають поїздки на навчання в школу або університет. Такі подорожі вимагають ретельного планування відповідно до того, як бачить своє майбутнє клієнт, в який інститут збирається поступати, де працювати. Послуги з організації освіти закордоном цілком об'єктивно відносимо до сфери освітнього туризму, оскільки організаторам доводиться повністю формувати туристичний пакет: збирати необхідні для подачі заяви на навчання та візу документи, отримувати запрошення з учбового закладу, домовлятися про умови розміщення, бронювати авіаквитки, здійснювати розрахунок вартості та оплату освітнього курсу. Бажаючі навчатися за кордоном можуть обирати різні варіанти: отримання середньої освіти у престижних приватних школах та коледжах, навчання в університетах за програмою освітніх рівнів бакалавр і магістр, магістерські програми та програми післядипломної професійної освіти в області ділового адміністрування (МВА).

Окрім учбових поїздок до сфери освітнього туризму відносять наукові і учбові стажування та організацію ознайомлювальних поїздок до установ та підприємств. Учбові та наукові стажування організовуються через відповідні навчальні заклади, центри післядипломної професійної освіти. Закордоном стажування на відміну від роботи не оплачується, а їх організація вимагає значних витрат. Зокрема, в сфері туристичного бізнесу цікаві програми стажувань пропонують «International Hotel Management Institute», «Les Roches International School of Hotel Management», «Glion Institute of Higher Education» (Швейцарія), «Estonian School of Hotel and Tourism Management» (Естонія).

Віднесення до сфери освітнього туризму екскурсійно-ознайомлювальних подорожей по різних містах, природних зонах і країнах, відвідування мастер-класів та конференцій обумовлено в першу чергу домінуванням відповідної мотивації та тенденціями розвитку світового та національних туристичних ринків. В умовах жорсткої конкуренції, в контексті розширення географії туристичних подорожей, традиційні екскурсійні тури трансформувалися за рахунок доповнення програми перебування різноманітними курсами, в межах яких, туристам пропонують не просто споглядати, але й поглиблювати свої знання та опанувати певні навички. Подорожуючи Францією, туристи мають змогу опановувати секрети кулінарної майстерності, відвідуючи Італію та Німеччину, поглибити свої знання з історії мистецтв, у Австрії – вдосконалити художню та співочу майстерність, у Швейцарії – відвідати мастер-класи з ландшафтного дизайну, у Великобританії – навчитися їздити верхи, у Швеції та Канаді – набути досвіду раціонального використання енергії та ефективної організації природоохоронної діяльності тощо [63].

Освітній туризм в усій його різноманітності явище ненове, але усе ще недостатньо масове. Проте, в світлі сучасної динаміки розвитку світової економіки та лібералізації сфери міжнародних відносин популярність «корисного відпочинку» істотно зросла. За даними Всесвітньої молодіжної і

студентської освітньої туристичної конфедерації та Всесвітньої туристичної організації за останні п'ять років загальне число туристів готових сумістити пригоди і відпочинок з користю для власного розвитку зросло на 40% і склало 32 % від загальної кількості туристів. Все більше саме молодих людей в Україні і світі схиляються у бік «корисного відпочинку» і вільного стилю подорожі. Більше 70 % молодих мандрівників відмовляються називати себе туристами і шукають в поїздках не стандартних туристичних розваг утворюваними екскурсійними маршрутами, а можливість побачити країну зсередини, очима місцевих жителів, відчувши на собі місцеві соціальні і культурні умови, поглибити свої знання про країну, а також сумістити відпочинок з вивченням або підтримкою існуючого рівня іноземної мови [6]. При цьому, вік 57 % таких мандрівників складає 20-25 років. Але за останні п'ять років подорожі, домінуючим мотивом яких є саморозвиток, стають все більш популярними і у людей вікової категорії від 25 до 35 років – з 2002 по 2009 рік їх кількість зросла з 23 % до 31 % [82]. Одночасно, оскільки в сучасному інтенсивному ритмі життя кожна хвилина на вагу золота, час використовується гранично раціонально, тож поняття розвитку і відпочинку все частіше змішуються. Мандрівники по всьому світу, прагнучи раціонально використовувати час, внести баланс між корисним і приємним, вибирають так званий «корисний відпочинок».

В Європі і світі наймасовішим сегментом ринку освітнього туризму є екскурсійно-пізнавальні подорожі та короткотривалі програми з відвідуванням майстер-класів та організацією «польових досліджень». Згідно TripAdvisor.com серед європейців, що планують «корисний відпочинок», 52 % – вчитимуться кулінарії, 35 % – планують займатися спортом, решта – відвідуватимуть мистецькі майстеркласи.

Ринок мовних курсів та академічних програм розвивається стабільно високими темпами, які склали за період 2000–2008 рр. в середньому 7 %. В 2006 році у всьому світі з метою вивчення іноземних мов закордон з'їздило

близько 1 млн. школярів і студентів, середній термін навчання склав чотири тижні. У 2008 році кількість тільки тих, хто вивчав закордоном англійську мову, склала 1,3 млн осіб, а середній термін навчання збільшився до п'яти тижнів [81]. За даними Асоціації організацій з мовного туризму (Association of Language Travel Organizations) обсяги ринку мовних програм оцінюються у 8 млрд дол. Головними країнами постачальниками студентів для мовних шкіл у 2008/2009 р. були Німеччина, Іспанія, Республіка Корея, Японія, Китай та Швейцарія. Найбільш популярними DESTИНАЦІЯМИ – країни, де вивчають англійську мову: Великобританія, США, Канада, Мальта, Австралія та Нова Зеландія. Інші іноземні мови активно вивчають у Німеччині, Франції, Італії, Іспанії, Швейцарії та Китаї. Саме Китай має найкращі перспективи в майбутньому, оскільки кількість людей на планеті, що вивчають китайський діалект мандарин, за даними Міністерства освіти КНР, становить біля 100 млн. осіб і надалі зростатиме. Для навчання іноземців китайській мові спеціально розроблені програми, що викладаються в Інститутах Конфуція – мережі китайських культурно-освітніх центрів у 54 країнах світу. Найбільшою популярністю вивчення китайської мови користується у жителів Південної Кореї, Японії, інших країн східноазійського регіону, а також, США [81].

На ринку академічних програм за кількістю туристів-студентів, що ідуть навчатися закордон, лідирують країни Азії, в якості приймаючих держав – США та країни Західної Європи. При цьому на ринку освітнього туризму кожна країна має, як правило, свою спеціалізацію. США привертає туристів розмаїттям можливостей в напрямках освіти, якого не може запропонувати жодна інша країна. Для охочих здобути класичну вищу освіту, підходить Німеччина з її мережею старовинних університетів.

В іспанських школах витончених мистецтв та університетах на високому рівні викладається архітектура, дизайн, графіка, декор. Пальму першості у цій царині упевнено утримує Барселона. Італійська вища освіта

апріорі не орієнтована на прагматично-професійну підготовку, тому, збираючись вчитися в Італії, краще вибирати гуманітарні дисципліни. Відмінною рисою французької вищої освіти є відносно невисока плата за навчання, відсутність будь-яких обмежень і у край прості правила прийому, що створює надзвичайно сприятливу для іноземців ситуацію. У швейцарській освіті головне – якість і ґрунтовність. Дозволити собі елітарну швейцарську освіту може далеко не кожен, адже Швейцарія – країна, де можна здобути високоякісну освіту на англійській, німецькій, французькій і італійській мовах в наймальовничішому і спокійнішому куточку Європи [63].

Що стосується України, то на світовому ринку освітнього туризму наша держава досі виступає реципієнтом освітніх і туристичних послуг. Перспективи полягають у орієнтації на ринки СНД та азійський країн, що виправдано досвідом підготовки за радянських часів в Україні студентів з держав соціалістичного табору. Експертами освітнього агентства «DEC», одного з лідерів вітчизняного ринку освітнього туризму, були оприлюднені переваги українських студентів за 2009 рік та названа кількість тих, що відправилися на навчання закордон: Великобританія – 4820, США – 1716, Австралія – 39, Нова Зеландія – 68. За оцінками експертів криза стала відмінним стимулом для розвитку преміум-сегменту ринку – кількість студентів, що вступають до приватних шкіл і університетів збільшилася на 30%. При цьому, «корисний відпочинок» в нашій країні – прерогатива наймолодших: більше половини таких мандрівників – школярі і іноді супроводжуючі їх батьки, біля 40% – студенти і лише 5% – старші за 25 років. Крім того, часто суміщаючи на практиці вивчення мови за кордоном з туристичним проведенням часу, відпочинок і розваги українцями сприймаються, швидше як додатковий, а не рівнозначний чинник. Таким чином, наші співгромадяни все ще мало знайомі з привабливими можливостями поєднання навчання з різноманітністю додаткових приємних і корисних видів відпочинку отже є перспективи розширення ринку

екскурсійно-ознайомлювальних подорожей та спеціальних курсів для всіх вікових сегментів.

Серед основних причин, що гальмують розвиток освітнього туризму на Україні, недостатня інтегрованість в Європейський та світовий освітній простір, вибіркове визнання українських дипломів в Європі й у світі, низька поінформованість світової спільноти про традиції та перспективи розвитку вітчизняної освіти, слабка матеріально-технічна база більшості ВНЗ та відсутність досвіду організації навчання іноземців, суттєвою проблемою залишається і мовний бар'єр. Середня вартість подорожі у сфері освітнього туризму складає 1500-2000 дол. США. Для переважної кількості жителів нашої країни це все же дуже дорого, тому не зважаючи на зростання популярності «корисного відпочинку», обсяги виїзного потоку в цьому сегменті національного туристичного ринку залишаються низькими. Інше важливе питання, що перешкоджає розвитку в Україні освітнього туризму на світовому рівні, це складність процедур отримання візи для в'їзду до багатьох країн світу. Крім того в правовому полі України відсутнє поняття «освітній туризм». В більшості випадків, фірми, які пропонують послуги з організації освіти за кордоном є консалтинговими компаніями і надають консультаційні послуги (по вибору школи, тестуванню рівня володіння мовою тощо), які не є турпродуктом. Формально в таких фірмах вся поїздка – дорога, часом з декількома пересадками, помешкання, освітня і розважально-екскурсійна програма – оформляється самим клієнтом. Проте, реально все робиться за підказки менеджера фірми, отже цей процес є ні чим іншим, як формуванням індивідуального туру. А це є прерогативою туроператорів, які зобов'язані мати відповідну ліцензію та фінансову гарантію. Турист-студент, що користується послугами недобросовісної фірми, ризикує залишитися з раптово виниклими проблемами сам на сам, оскільки за законодавством України, консалтингові фірми не зобов'язані гарантувати допомогу у разі виникнення надзвичайних обставин під час подорожі чи виплату

компенсацій [63].

Найбільші обсяги діяльності за останні 5 років на національному ринку освітнього туризму здійснили наступні компанії та організації: «Центр міжнародних програм», товариство «Сохнут-Україна», ТОВ «Освітньо-культурні обміни», Студенський центр «ІЕС» (EXCEL Education), Міжнародний туроператор «Есперанто Тревел», освітня група «ДОНСТРІМ», Партнерська мережа «Гольфстрім», освітнє агентство «Бізнес-лінк», компанія «Study.ua», компанія «UTI Travel&Education», Центр освіти закордоном «Students International», компанія «Studentland», компанія «International House», «HOBBYTOUR», «Domar Travel Education» LTD, освітнє агентство «DEC», Німецька служба академічних обмінів (DAAD).

Основними тенденціями розвитку ринку освітнього туризму є урізноманітнення й ускладнення освітніх програм та розширення їхньої географії, що в свою чергу, зумовлює поступовий перехід освітніх подорожей з розряду продукту для еліти в категорію продукту для середнього класу [63].

На думку фахівців надалі зростатиме і інтерес до навчання за кордоном, особливо попит на літні мовні програми. Чітко фіксується тенденція розширення контингенту освітніх турів за рахунок дітей та людей похилого віку, що особливо важливо в контексті старіння населення в більшості розвинутих країн. Це дасть змогу частково компенсувати звуження даного ринкового сегменту від зменшення кількості випускників шкіл і студентів в цих країнах. Натомість ринок країн, що розвиваються, з традиційно високими показниками приросту населення, зокрема, азіатських (переважно східноазійських) країн зростатиме ще більш високими темпами.

Освітній туризм як чинник, що сприяє зростанню соціальної мобільності населення, вихованню толерантності та взаємоповаги до традицій і культури різних народів все більше набуває підтримки держави та наднаціональних інститутів. Прикладом цього є започаткована у 1987 р.

програма обміну студентами університетів ЄС Erasmus (European Region Action Scheme for the Mobility of University Students). Erasmus є частиною грандіозного проекту Європейської Комісії у сфері вищої освіти Lifelong Learning Programme 2007–2013, що означає для європейців широкі можливості отримання освіти протягом всього життя. Планується, що до 2012р. кількість людей охоплених цією ініціативою досягне 3 млн.

Незважаючи на позитивну ринкову динаміку, існують і обмежуючі розвиток освітнього туризму чинники. Зокрема, розширення освітніх функцій Інтернет, поширення практики дистанційного навчання, розвиток електронної освіти (e-education) та віртуального туризму [63].

Пандемія коронавірусу COVID-19 значно вплинула на освітній сектор. Після того, як закрились більшість навчальних закладів світу – постало питання: як забезпечити безперервний процес освіти без втрати якості знань? Відповідь на це питання знайшли під час створення умов дистанційного навчання. У процесі розвитку сучасного світу та під значним впливом пандемії освітній туризм, як і туризм у загальному, пристосувався до нових умов. Тепер, щоб отримати світу в будь-якому університеті чи освітньому закладі, не обов'язково фізично перебувати в тій країні чи в певному закладі, достатньо мати базове електронне обладнання: персональний комп'ютер з безперебійним Інтернет-з'єднанням.

Попередні 2020-2021 роки стали початком прогресивного процесу цифрової трансформації освіти та туризму. Цифрова трансформація – це термін який використовується для обґрунтування процесу переходу будь-якої інформації в цифрову форму і виведення її на спеціалізовані засоби зчитування. Таким чином, освітній туризм за допомогою цифрової трансформації зміг перейти з форми фізичних подорожей з метою навчання в форму онлайн навчання. В умовах зміни форми проведення процесу навчання з'явилась потреба у створенні спеціалізованих платформ.

Одна з найвідоміших платформ – ZOOM. Ця платформа набула значної

популярності не лише як платформа для проведення навчання, а і для різноманітних конференцій різних організацій. Та крім платформ, які використовують для різноманітних цілей, сьогодні існують і спеціалізовані платформи виключно для навчання. Зазвичай такі платформи створюють навчальні заклади підлаштовуючи їх до специфіки свого навчання. Такими платформами є: EdX, Coursera, FutureLearn, Iversity, Open2Study, Khan Academy, iTunes U, Udacity, Prometheus та багато інших.

Платформа EdX розроблена Гарвардським та Массачусетським університетами та налічує сотні різноманітних курсів, після завершення яких видається сертифікат. Coursera налічує понад півтисячі курсів Стенфордського та багатьох інших університетів, під час навчання студенти повинні щотижня дивитися лекції у відеоформаті, читати рекомендовані статті та виконувати домашні завдання, деякі з курсів мають українські субтитри. Open2Study схожа до попередніх, але на цій платформі є можливість пройти навчання та отримати сертифікат ступеня бакалавр чи магістр. Khan Academy налічує кілька тисяч мікролекцій з математики, біології, хімії, історії, економіки, тощо. iTunes U призначена для власників пристроїв Apple. Та ще одна українська платформа - громадський проект Prometheus, який надає можливість провідним університетам та викладачам розповсюджувати і публікувати свої курси, сервіс обладнаний форумом, на якому можна спілкуватись з викладачами, та в кінцевому результаті отримати електронний сертифікат про закінчення навчання [58].

Таким чином, підсумовуючи потрібно відзначити, що професійний освітній туризм ще не зайняв свою певну нішу на вітчизняному туристичному ринку. Багато компаній тільки починають роботу в цьому напрямку і виводять на ринок новий вид туристичного продукту, найчастіше, – це професійні навчально-освітні поїздки для студентів. Останнє пов'язано з тим, що такі подорожі можна проводити в будь-який час року, що допомагає компаніям згладжувати фактор сезонності. В умовах невизначеності

набувають поширення форми «онлайн» навчання, які можуть скласти конкуренцію для «класичної, офлайн» форми освітнього туризму.

У наступному підрозділі нами будуть здійснено аналіз програм академічної мобільності та практичної підготовки, як складової освітнього туризму.

2.2 Аналіз програм академічної мобільності та практичної підготовки, як складової освітнього туризму

У зв'язку з процесами глобалізації зростає взаємозалежність країн і народів, їх економічне, соціальне і культурне розвиток в значній мірі починає залежати від здатності двох галузей - освіти і туризму – створити шляхи для підтримки міжнародного обміну і навчання. Зміни, які відбулися за останні десятиліття в туристській індустрії та в системі освіти (розвиток системи навчання протягом усього життя), сприяли появі освітнього туризму в багатьох державах.

Підписання в квітні 2001 року країнами Європи Болонської декларації стало важливим етапом у розвитку міжнародного освітнього туризму. Процес подальшого формування єдиного освітнього простору Європи ефективний за умови академічної мобільності студентів і викладачів університетів. Міжурядові угоди інтенсифікували зв'язку між університетами різних країн. В результаті для студентів розширився спектр освітнього вибору, що призвело до посилення прагнень учнів здобувати вищу освіту в провідних зарубіжних університетах і для цього користуватися можливостями освітнього туризму.

Освітній туризм можна розглядати як явище інтеграції освіти і туризму, туристські поїздки забезпечують досягнення цілей, спрямованих на становлення і розвиток особистісних якостей, які необхідні при формуванні

універсальної, професійної та спеціалізованої компетентності. Освітні подорожі є надійним способом пізнати світ поза звичного оточення, доповнити свої знання оволодінням інших культур, доповнити вітчизняну освіту знайомством з навчальними та науковими стандартами інших країн.

При організації освітнього туризму в зарубіжних країнах дотримуються основних положень і визначень Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО) прийнятої ЮНЕСКО в 2011 р Основні положення і визначення МСКО призначені для міжнародного застосування і охоплення всього спектра систем освіти, з метою збору і аналізу порівнянних статистичних даних. Освітня туристська діяльність є цілеспрямованою і передбачає певну форму комунікації, яка здійснюється за допомогою залучення різноманітних засобів і каналів спілкування і націлена на додаткове навчання [1].

Освіта та навчання в провідних країнах все в більшій мірі розвивається як експортна галузь. Ряд держав особливу увагу приділяє розвитку освітнього туризму, практикуючи надання міжнародних освітніх послуг на комерційній основі. Найбільш активно свої освітні можливості експлуатують США, Нідерланди та ряд інших держав. З 2001 року викладання і навчання англійської мови (English Language Teaching – ELT) у Великобританії розглядається як важливий сектор економіки, який займає сьоме місце серед статей експорту. На думку експертів ЮНЕСКО, навчання іноземних громадян може стати одним з найприбутковіших видів експорту ХХІ ст.

Подібні програми поїздок практикуються і в США. З 1957 року поїздки Work and Travel USA входять в програму міжурядових обмінів (Cultural Exchange Programs) і реалізується за безпосередньої участі Держдепартаменту США. Програма Work and Travel діє в період літніх канікул. Однак студент має право самостійно коригувати терміни свого перебування в США. Перші три місяці в США учасники програми присвячують роботі. Вони отримують досвід роботи в американських компаніях, вдосконалюють знання англійської мови, а також заробляють

гроші, щоб покрити витрати на програму і помандрувати цілий місяць по країні. Середня заробітна плата за програмою Work and Travel складає близько 7,25 дол. США на годину. Учасниками Work and Travel можуть стати студенти вузів, у віці від 18 до 25 років, які навчаються за програмами першого та другого вищої освіти і володіють англійською мовою на розмовному рівні.

За кордоном проводяться численні дослідження сфери освітнього туризму, які базуються на системному підході. Дослідження ринкової системи освітнього туризму в залежності від попиту (з точки зору споживача) включають аналіз:

- характеристик основного освітнього туристичного продукту;
- управлінських і маркетингових структур освітнього туризму;
- ресурсної бази освітнього туризму;
- впливу дестинації, пов'язані з освітнім туризмом;
- взаємозв'язок факторів всередині або між цими групами.

Мотивом для освітнього туризму може служити широкий спектр інтересів або захоплень конкретною тематикою, цікавістю до мови і культури інших людей, стимулювання інтересу до мистецтва музиці, архітектурі або фольклору, заклопотаність станом ландшафтів, флори і фауни або занурення в культурну спадщину і історичні місця.

Мотиви освітніх і культурно-пізнавальних поїздок:

- 1) щоб побачити образ життя інших людей, як вони живуть і працюють, щоб задовольнити цікавість;
- 2) для вивчення і дослідження окремих країн, їх красивих природних або створених пам'яток, а також задоволення бажання подорожувати;
- 3) удосконалювати свої знання, розуміючи і базуючись на тому новому, що з'явилося в світі;
- 4) бути присутніми на заходах, що представляють особливий інтерес;
- 5) для відвідування культурних, наукових і технічних установ, щоб

дізнатися і по достоїнству оцінити мистецтво, музику, літературу і культурну спадщину;

б) освітні тури, що задовольняють професійний або культурний інтерес.

Останнім часом популярність «корисного відпочинку» – освітнього туризму – істотно зросла серед молоді. За даними Всесвітньої молодіжної, студентської та освітньої туристської конфедерації (WYSTC), за останні п'ять років загальна кількість студентів, готових поєднати пригоди і відпочинок з користю для освіти, зросла на 40 %. За статистикою, до 70 % молодих людей у світі схилиються в бік «корисного відпочинку» і вільного стилю подорожі. Більше 85 % опитаних відмовляються називати себе туристами і шукають в поїздках не стандартні туристичні розваги та екскурсійні маршрути, а можливість побачити країну зсередини, очима місцевих жителів, відчувати на собі нові соціальні і культурні умови, а також поєднати відпочинок з вивченням іноземної мови.

Вік 57 % таких мандрівників становить 20-25 років, а питома вага молодих людей від 25 до 35 років за п'ять років зріс з 23 % до 31 %. Незалежно від рівня доходу для більшої частини мандрівної молоді найважливішим фактором є вартість поїздки: вона хвилює 94 %. При цьому річний дохід близько 35% мандрівників становить менше 2,5 тис. доларів США, а студентськими та молодіжними знижками по міжнародній мапі ISIC в поїздках користуються до 92 % її власників.

Навчання – це природний процес, який відбувається протягом усього життя людини, причому досить часто випадково. Навчання протягом усього життя – філософія освіти, освітня політика і стратегія, що передбачає створення умов для охоплення, як формальним, так і неформальним безперервним освітою і навчанням всіх людей, надаючи їм різноманітні можливості задоволення своїх освітніх потреб [1].

Грунтуючись на цих положеннях Європейський Союз в 2000 р прийняв

Меморандум про безперервному навчанні (A Memorandum of Lifelong Learning), в якому були зафіксовані шість принципів безперервної освіти.

Принцип 1: Нові базові знання та навички для всіх.

Мета – гарантувати загальний безперервний доступ до освіти з метою отримання і оновлення навичок, необхідних для адаптації до життя в інформаційному суспільстві. До таких навичок відносять комп'ютерну грамотність, іноземні мови, технологічну культуру, підприємництво і соціальні навички (впевненість в собі, відповідальність за свою долю, вміння ризикувати).

Принцип 2: Збільшення інвестицій в людські ресурси.

Мета – значно збільшити інвестиції в людські ресурси, щоб підняти пріоритет найважливішого надбання Європи - її людей.

Принцип 3: Інноваційні методики викладання та навчання.

Мета – розробити нові методології навчання для системи безперервної освіти.

Принцип 4: Нова система оцінки отриманої освіти.

Мета – докорінно змінити підходи до розуміння і визнання навчальної діяльності та її результатів, особливо в сфері неформальної і інформального освіти.

Принцип 5: Розвиток наставництва і консультування.

Мета – протягом усього життя забезпечити кожному вільний доступ до інформації про освітні можливості в Європі і до необхідних консультацій і рекомендацій.

Принцип 6: Наближення освіти до будинку.

Мета – наблизити освітні можливості до будинку за допомогою мережі навчальних і консультаційних пунктів, а також використовуючи інформаційні технології.

В даний час на території Європейського Союзу здійснюється програма «Безперервна освіта 2007-2013» (Lifelong Learning Programme 2007-2013), яка

включає чотири секторальні програми, спрямовані на забезпечення навчання різних верств населення і на підтримку установ і організацій, що надають або сприяють такому навчанню і підготовці кадрів/

1. «Comenius» – програма, спрямована на отримання освіти і навчання в закладах дошкільної та шкільної освіти до отримання середньої освіти.

Програма орієнтована на декілька областей:

- основні проблеми мотивації навчання та навички навчання тому, як навчатися;
- ключові навички вивчення мови, підвищення грамотності, вивчення природничих наук, навчання для підтримки підприємництва та розвитку творчих здібностей та інновацій;
- цифрова освіта, обидва змісти та послуги;
- поліпшення управління школою, викладання та підготовки вчителів;
- зниження соціально-економічного стану та перешкоджання ранньому відходу зі школи;
- збільшення числа занять спортом;
- завчання груп учнів із різними здібностями;
- розвиток раннього та дошкільного навчання.

Мета програми – добитися е участь понад трьох мільйонів студентів та викладачів у міжнародній діяльності, що покращує мобільність студентів та викладачів у ЄС [8].

2. «Grundtvig» – програма, орієнтована на підтримку освіти та навчання дорослих/

Мета програми була сформована потребою дорослих людей у так званому оновленні інформації. Простіше кажучи, завданням цієї програми є модернізація, оновлення знань зрілих і досвідчених людей, що в кінцевому підсумку дозволить їм знаходити відповіді на багато складних питань, сформульованих сучасною реальністю. Модернізація знань і надання зрілим

людям можливості поліпшити їх розуміння реальності, що швидко змінюється, в результаті допоможе їм адаптуватися до вимог сучасного світу.

Основними напрямками проектів Grundtvig є вивчення іноземних мов, комп'ютера та Інтернету, культурології та отримання інших базових знань. Участь у програмі Grundtvig змінила життя багатьох людей: навчання додало їм впевненості у собі, посилило їхню мотивацію до подальшого професійного зростання, примножило їхні комунікаційні здібності та дало можливість краще розуміти культуру та традиції людей, які проживають в інших країнах.

Програма Grundtvig надає підтримку офіційним організаціям, які займаються навчанням дорослих. До них належать компанії, які проводять тренінги професійної майстерності, викладачі та інші співробітники різних курсів для дорослих. Програма також передбачає підтримку співпраці між подібними організаціями з різних країн Європи. Підтримка надається найрізноманітнішим проектам, у тому числі й проектам, пов'язаним із вивченням мов та роботою в інтернет-мережі для дорослих [83].

3. «Leonardo da Vinci» – програма професійної підготовки та підвищення кваліфікації.

Основна мета цієї програми базується на концепції Європи, побудованої на знаннях, яка має бути досягнута через консолідацію європейського співробітництва у сфері освіти і навчання. Тому пріоритетними завданнями програми є:

- розвиток здібностей і професійних навичок;
- підвищення якості професійної підготовки;
- впровадження інноваційних технологій та навчання впродовж усього життя [8].

4. «Erasmus» – програма підтримки учнів у формальній системі вищої та професійної освіти, котра стимулює міжнародний студентський обмін і спрямована на розвиток мобільності та культурних зв'язків студентів європейських і сусідніх з Європейським Союзом країн.

Програма має на меті підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС і поза його межами задля внеску до стійкого зростання, якості робочих місць і соціального згуртування, для розвитку інновацій та посилення європейської ідентичності і активного громадянства.

Програма підтримує можливості навчальної та академічної мобільності в освіті та для молоді, проєкти та партнерства, розвиток стратегій і співпраці, професійні мережі та відкриті ресурси.

Завдяки бюджету понад 28 мільярдів євро, що майже вдвічі більше фінансування порівняно з попередньою Програмою 2014-2020 рр., оновлена Програма 2021-2027 рр. є не тільки міжнародною, а й більш інклюзивною, цифровою та екологічною!

Українські організації, у статусі Країни не асоційованої до Програми, мають доступ до 35 конкурсів Програми ЄС Еразмус+!

Еразмус+ популяризує пріоритети і заходи, визначені в Європейському освітньому просторі (European Education Area), Плані дій з цифрової освіти (Digital Education Action Plan) та Європейській програмі розвитку компетентностей (European Skills Agenda), а також:

- підтримує Європейські засади соціальних прав (European Pillar of Social Rights)
- впроваджує Молодіжну стратегію ЄС (EU Youth Strategy) 2019-2027
- розвиває європейський вимір у сфері спорту (EU Sport policies)

Для України Еразмус+ відкриває можливості мобільності та співпраці у таких сферах:

- вища освіта та європейські студії Жан Моне;
- професійна (професійно-технічна) та фахова передвища освіта;
- шкільна освіта;
- освіта дорослих;
- молодь;

- спорт [90].

У цій програмі беруть участь понад 4 тисячі освітніх установ з 33 країн. З моменту запуску програми в 1987 р її учасниками стали понад 2,2 млн студентів.

Процес подальшого формування єдиного освітнього простору Європи буде ефективний за умови академічної мобільності студентів і викладачів університетів. Міжурядові угоди інтенсифікували зв'язку між університетами різних країн. Ухвалення таких програм має суттєвий вплив на розвиток освітнього туризму в Європі.

Основними сегментами освітнього туризму за кордоном, головною метою якого є поширення в тій чи іншій формі знань, є:

- загальний освітній туризм з акцентом на екотуризм, знайомством з культурною спадщиною, отриманням корисних навичок (як для молоді, так і для дорослих);
- освітній туризм для дорослих і літніх людей;
- міжнародний і вітчизняний шкільний і студентський туризм.

Проведений групою некомерційних організацій аналіз виявив чотири основні типи попиту дорослих людей на навчання:

- дослідники шукають програми, які дають можливість активно освоювати нові частини світу з метою дізнатися про місцеві визначні пам'ятки, історії, людей і звичаї;
- активно-орієнтовані туристи – ті, хто цікавиться природного навколишнім середовищем і користуються програмами, які передбачають навчання на відкритому повітрі;
- особи, які цікавляться конкретними питаннями і змістом програм, присвячених, наприклад, генеалогії, фотографії, спостереженнями за дикими тваринами, комахами та ін.;
- орієнтовані на зручності, хто шукає програми поїздок неподалік від будинку, в дестинації, які можуть бути досягнуті на машині протягом одного

дня.

В освітніх подорожах знайшов відображення зростаючий інтерес до особистісного зростання, що призвело до розвитку «креативного» туризму (подібного туризму з особливих інтересам), який включає в себе широкий спектр діяльності. Починаючи від занять мистецтвом і ремеслом, навчання готувати оригінальні страви і дегустувати вина, правильно харчуватися і закінчуючи деякими елементами, які традиційно вважаються роботою (суха кладка стін, їзда по бездоріжжю, збирання врожаю).

Шкільний освітній туризм включає всі шкільні поїздки, екскурсії та виробничі практики, що організовуються початковими і середніми школами для дітей у віці від 5 до 18 років, а також школи, в яких вивчають іноземні мови. Поїздки школярів охоплюють внутрішні і міжнародні поїздки, а також обміни групами учнів. Такі поїздки можна розділити на дві категорії: по-перше, на основі навчальних планів, які безпосередньо пов'язані зі шкільними програмами і являють собою або невід'ємну частину або продовження формального навчання; і, по-друге, існує тип поїздок, які можуть бути визначені як позакласні екскурсії та походи. Вони виходять за рамки вимог навчальних програм і безпосередньо не пов'язані з певною дисципліною [1].

В Італії указами Президента (DPR 8/03/1999 N 275 та N 6/11/2000) навчальним закладам надано повна автономія в сфері організації походів, екскурсій і освітніх поїздок по країні і за кордон.

Проведення освітніх поїздок, екскурсій і походів здійснюється кожною школою самостійно, в залежності від прийнятої програми організації навчання і планування життєдіяльності. Колегіальні органи (рада вчителів, поради класів) шкіл, керівники навчальних, освітнім і виховним процесом, встановлюють загальні критерії для всіх типів освітніх заходів поза школою і приймають рішення про їх організації. Багато шкіл стверджують конкретні правила, які регулюють мінімальну кількість школярів, які повинні брати

участь; участь батьків або членів сім'ї школярів, менеджерів і персоналу школи, а також вчителів-пенсіонерів; необхідність наявності вчителя або кваліфікованого супроводжуючого для школярів-інвалідів; кількість супроводжуючих на кожну групу школярів, визначення напрямку подорожі та транспортних засобів і т. д. Деякі школи створюють фонд добровільних внесків для здійснення мовних стажувань та культурних обмінів, щоб уникнути дискримінації учнів за майновою ознакою.

Існують п'ять типів навчально-освітніх ініціатив поза шкільного середовища, в яких в супроводі викладачів можуть брати участь школярі:

1) освітні поїздки тривалістю в один або більше днів, які мають подвійну мету - культурне збагачення учнів і сприяють їх соціалізації; до них відносяться і поїздки на спортивні заходи;

2) відвідування ярмарків і виставок: тривалістю один, максимум два дні, носять культурно-пізнавальний або професійно-технічний характер;

3) відвідини культурного чи професійно-технічного характеру в навчальний час;

4) стажування за кордоном або професійне навчання в компанії на території країни тривалістю кілька днів без вимоги взаємного обміну;

5) культурні обміни: термін перебування за кордоном в родинях визначається на основі взаємного обміну.

Всі освітні поїздки, екскурсії та походи в навчальний час, стажування та культурні обміни, участь в будь-якому іншому заході поза школою затверджуються Радою класу щороку, і заносяться до відповідного плану освітніх послуг.

Освітні екскурсії та поїздки повинні відповідати цілям в галузі освіти і навчання, їх можна поділити на:

1) поїздки та екскурсії, спрямовані на підвищення культурного рівня учнів для відвідування місць представляють художній, історичний, науковий, і інший інтерес;

2) поїздки та екскурсії, що носять орієнтацію, професійного характеру, а також з урахуванням майбутнього працевлаштування учнів;

3) поїздки та екскурсії на природу і спортивного характеру, щоб розвивати асоціативний дух учнів та розширювати знання і сприйняття навколишнього середовища.

Студентський туризм може здійснюватися на основі укладання міждержавних угод, зміцнення зв'язків на рівні громадських та інших організацій, окремо взятих ЗВО, а також в індивідуальному порядку. Незважаючи на те, що більшість студентів може бути визначено як що належать до загальної чисельності молоді від 18 до 30 років, насправді вони є місцевим населенням різних вікових, соціально-культурних і освітніх і економічних характеристик. Видається неможливим безпосередньо порівнювати досвід проведення вільного часу молодіжних і студентських груп населення.

Університетське середовище сприяє розвитку у студентів бажання проводити вільний час в подорожах. Ця ситуація розвивається, завдяки присутності туристських агентств, спеціально обслуговуючих студентів університетів, різних товариств студентського способу життя, в яких відбувається тиск з боку однолітків, щоб відповідати іміджу студентів орієнтованих на подорожі, а також батьківські очікування від практики студентських поїздок. Пропагують переваги поїздок для студентів університетів і сприяють їх залученню до туристську діяльність ряд організацій, які мають свої витoki в студентському русі, академічних інститутах і / або урядах [1].

Однією з впливових міжнародних організацій є створена за ініціативою ЮНЕСКО в 1949 р Міжнародна конфедерація студентського туризму (International Student Travel Confederation – ISTC). Головна мета цієї організації – сприяти розвитку студентського туризму, освітніх і культурних обмінів, заохочувати поширення знань про різні країни і культурах і тим

самим сприяти зміцненню взаєморозуміння між народами.

Конфедерація більше 30 років тому за підтримки ЮНЕСКО стала поширювати студентські картки ISIC (International Student Identity Card), які є єдиним офіційно визнаним міжнародним посвідченням студента і одночасно міжнародним дисконтним документом. Карта дає можливість отримувати більше 38 тисяч різних знижок в 119 країнах світу. Власникам карток ISIC надається медична, фінансова та інша допомога в критичних ситуаціях, що відбулися за кордоном. Нова система ISICConnect дозволяє використовувати картку ISIC для отримання послуг зв'язку.

Аналогічні посвідчення видаються не тільки студентам, а й іншим категоріям молоді, а також учителям. Молодіжна карта IYTC (International Youth Travel Card) оформляється будь-якому молодому людині у віці від 7 до 29 років. Міжнародна карта вчителя ITIC (International Teacher Identity Card) – оформляється шкільним учителям, викладачам ВНЗ або будь-якого іншого навчального закладу, тренерам і інструкторам при наявності довідки, що підтверджує факт ведення викладацької діяльності (не менше 18 годин на тиждень) в навчальному закладі.

Інший найбільшої і впливовою організацією в молодіжній туристичній індустрії в світі є, заснована в 1950 р Федерація міжнародних молодіжних туристських організацій (Federation of International Youth Travel Organisations – FIYTO) – асоціація і всесвітній торговий форум для молоді, працівників туристичної сфери, організацій і компаній, спеціалізуються на молодіжному туризмі.

Кілька років тому Міжнародна конфедерація студентського туризму (ISTC) і Федерація міжнародних молодіжних туристських організацій (FIYTO) створили Всесвітню конфедерацію молодіжних, студентських та освітніх подорожей (World Youth Student & Educational Travel Confederation - WYSE). За оцінками фахівців цієї організації, молодіжний туризм налічує майже 190 мільйонів міжнародних прибуттів в рік, причому молодіжний

туризм зростає швидше, ніж подорожі по всьому світу в цілому. За прогнозами ЮНВТО До 2020 р буде майже 300 мільйонів міжнародних прибуттів молоді в рік. Проведені ЮНВТО та Всесвітньої конфедерації дослідження показали, що для молодих людей подорожі є:

- однією з форм навчання,
- можливістю зустріти інших людей,
- способом знайомства з іншими культурами,
- стимулом кар'єрного росту,
- засобом самостійного розвитку,
- частиною пізнання власної індивідуальності.

Дослідження показують, що поїздки молоді є важливим ринком майбутнього, не тільки через економічні вигоди, які вони можуть створити, а й тому, що вони можуть внести реальні зміни в культурну, соціальну сферу і в розвиток дестинацій [1].

Існують і інші організації, які займаються освітньою туризмом. Як приклад наведемо італійську екологічну організацію Legambiente. Італійська екологічна асоціація Legambiente – спадкоємець перших центрів екологів і руху за заборону ядерної зброї, яке розвивалося в усьому західному світі і в Італії, зокрема, у другій половині 1970-х рр. Спочатку вона була відома як Ліга захисту навколишнього середовища, але в 1992 р., щоб уникнути плутанини з іншими рухами, стала називатися Legambiente.

Серед основних характеристик асоціації є деякі елементи, які відображають її сутність:

- прагнення «думати глобально, діяти локально», тобто об'єднуючи проблеми захисту навколишнього середовища до потреб і сподівань громадян і специфічними проблемами італійського суспільства;
- науково обґрунтована захист навколишнього середовища, тобто вибір кожної ініціативи для захисту навколишнього середовища заснований на міцній науковій основі і супроводжує всі «ні» зазначенням

альтернативних конкретних, реалістичних, практичних можливостей;

- пріоритетну увагу до проблем, пов'язаних з погіршенням стану навколишнього середовища і деградації міст і взаємозв'язку між економікою і навколишнім середовищем;

- постійний інтерес до проблем виховання і освіти громадян;

- оригінальний і інноваційний підхід до питань, пов'язаних зі збереженням природи і політикою в області захищених територій, цілями яких є перетворення парків, заповідників і охоронюваних територій в лабораторії збалансованого і стійкого економічного розвитку і туризму.

На території Італії членами асоціації є більше 115 тисяч осіб, створено близько тисячі місцевих клубів, 30 класів, які беруть участь в програмах екологічної освіти, понад три тисячі молодих людей щороку відвідують табори добровольців, більше 60 природних територій, керованих безпосередньо або у співпраці з іншими місцевими організаціями.

Legambiente своїми пропозиціями освітніх програм, сприяє розвитку відповідального туризму, що не завдає шкоди навколишньому, природного та соціально-культурному середовищі, надає можливість обережного відвідування території, щоб зрозуміти і збагатитися, традиціями, смаками, ритмами, красою і труднощами місцевих жителів. Для дітей, підлітків та молоді з'являються можливості зустрічей, волонтерської роботи, відпочинку і дослідження, в яких вони відчують себе головними дійовими особами, можливість порівняти себе з однолітками і дорослими людьми, дізнатися нові погляди і спосіб життя. Щоб сприяти цьому процесу Legambiente створює територіальні Центри екологічної освіти (Centri di Educazione Ambientale), які створюють місця громадських інтересів, притулки і центри природи, зелені класи, проводять інші заходи щодо утворення місцевих жителів і відвідувачів.

Центри екологічної освіти (ЦЕО) організовують шкільні табори, перебування в яких пов'язане з продовженням виховання школярів в освітніх

цілях через емоційний і інноваційний досвід. ЦЕО займаються діяльністю по ознайомленню з способом життя. Організуються різні поїздки та екскурсії, а також зустрічі з місцевим населенням, знайомства зі старими ремеслами, з місцевою культурою як би для друзів, яким допомагають особи, які відіграють важливу роль територіального представника знань про культуру та особливості життя регіону. Поряд з цим увага приділяється освітньої та навчальної діяльності. Проводяться семінари та проекти, задумані як шляху отримання наукових та історико-культурних знань, здатних розвивати компетенцію, усвідомлення своїх здібностей.

ЦЕО Legambiente пропонують також літні табори відпочинку для дітей і підлітків: ігри та пригоди, спілкування з природою, вміння жити разом, волонтерська діяльність, щоб навчити практичним заходам щодо захисту навколишнього середовища. Туризм для дорослих і сімей, спрямований, перш за все, на поїздки в уїк-енд, щоб провести час в оточенні друзів, які живуть на території. Отримати позитивні враження від виявлення диких тварин, насолоди місцевої старовинної кухні, або знайомства з життям стародавніх людей і забутих околиць – це лише деякі з можливих пропозицій для групи друзів і сімей з дітьми.

Заходи та курси підготовки і перепідготовки варіюються в широкому діапазоні, пропонуються не тільки заняття в класах, але також практичні шляхи і професійну підтримку. Навчання включено в системи INFEA різних регіонів і здійснюється у співпраці з місцевими організаціями, на користь сталого розвитку території.

До своєї діяльності Legambiente приваблює тисячі добровольців з усього світу. Для них по всій Італії влаштовуються волонтерські табори (більше 80), в основному влітку, але є невелика кількість таборів, які діють і в інші місяці року. Волонтерські табори можуть бути як стаціонарними, тобто улаштовуються з року в рік в одному і тому ж місці, так і тимчасовими. Після прийняття рішення Legambiente про проведення екологічних робіт на

певній території шукають підходяще місце для розміщення волонтерського табору (школа, дитячий сад, гостьовий будинок, будь-які інші можливості). Потім Legambiente домовляється з господарями цих об'єктів на використання їх під табір.

В Європі волонтерського руху надається велике значення. Ефект від перебування волонтерів полягає не тільки в проведенні робіт з благоустрою території або інший, корисної для суспільства діяльності. Основне – це те, що молоді люди з різних країн в процесі такої нескладної роботи навчаються спілкуватися і домовлятися між собою, навчаються новим навичкам і отримують позитивний емоційний заряд, пізнаючи нове.

Міжнародні та регіональні асоціації та організації, туристичні фірми, пропонуючи і організовуючи освітні та навчальні туристські поїздки та інші заходи, спрямовані на залучення всіх верств населення до навчання протягом усього життя, сприяють удосконаленню стилю і підвищення якості життя народів.

У наступному підрозділі нами буде досліджено динаміку розвитку освітнього туризму в Україні та світі.

2.3 Динаміка розвитку освітнього туризму в Україні та світі

У світовому масштабі освітній туризм не є чимось новим, це стає зрозумілим ще при вивченні історичних передумов його виникнення. Висвітлюючи динамізм освітнього туризму в Україні та світі необхідним є визначення ключових показників кількісного характеру, що здатні у повному обсязі висвітлити його реальний стан. Ключовим та загальноприйнятим показником є так звана «мобільність» студентів. Європейський комітет статистики інтерпретує її, як загальну кількість студентів, що прибули до країни та вибули з неї у іншу з метою отримання вищої освіти та є

зарахованими на перший курс навчання та тих, хто вже навчається.

ЮНЕСКО також користується показником мобільності, але, на відміну від Європейського комітету статистики, розмежовує мобільних студентів на тих, що прибули та вибули з країни чий показник досліджується. У своєму щорічному дослідженні «Education for All Global Monitoring Report» організацією акумулюється значний масив даних, який у тому числі показники мобільності студентів за прибуттям за країнами світу, регіонами, територіями тощо.

Узагальнені дані, щодо організацій, які акумулюють дані стосовно освітнього туризму в світі з зазначенням ключових показників представлено у таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Перелік ключових джерел, що включають спостереження за показниками освітнього туризму в світі [74; 75; 79; 85; 89; 95; 97; 99]

Організація	Джерело	Ключові показники або публікації
1	2	3
UNESCO	UNESCO Institute for Statistics (UIS)	Global Monitoring Report.
	The World Education Indicators	Top destinations for mobile students by country of origin and outbound mobility ratio Inbound mobile students by country destination and inbound mobility rate
	International Standard Classification of Education (ISCED)	International Standard Classification of Education
UN	United Nations Development Programme	Human Development Index
	United Nations Population Division	Global complex statistics of Population
	United Nations Statistics Division	Global complex statistics
WB	The World Bank – EdStats	Core Indicators All Indicators Learning Outcomes Educational Attainment World Bank Education Projects Education Expenditures

Продовж. табл. 2.3.1

1	2	3
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development	Education attainment Education resources International student assessment (PISA) Youth and the labour market
EU	Statistical Office of the European Communities	Education systems Lifelong learning Educational attainment level of the population Transition from education to work

У 1999 році у різні країни світу прибуло студентів загальною кількістю 1,954 млн. осіб. Загальна кількість студентів на кінець 1999 року склала 94,098 млн. осіб. Тобто близько 2% усіх студентів здобували освіту не в своїй країні. Незабаром людство переступило поріг XXI століття інтеграційні процеси посилюються, освіта все частіше приймає інтернаціональний характер. Вища освіта набуває особливої уваги суспільства, кількість студентів на кінець 2011 року зростає в два рази з 94,098 млн. у 1999 до 182,441 млн. Кількість мобільних студентів відносно загальної кількості все ще знаходиться на позначці у 2 %.

Такий стан освітнього туризму в світі обумовлено неоднорідністю розвитку окремих країн та територій у питаннях посилення мобільності студентів. Розвинуті країни у більшій кількості представлені іноземними студентами, що прибувають на навчання (76,41 % від усіх студентів у 1999 році, та 72,3 % у 2011 році).

За територіальною ознакою лівова частка усіх іноземних студентів (64,89 %) припадає на країни Північної Америки та Західної Європи. Тут розташовується низка провідних університетів світу, що очолюють перші щаблини рейтингів кращих університетів світу. Підтвердження такої масової прихильності до розвинутих країн обумовлено об'єктивними реаліями. Так World University Rankings у своїх критеріях оцінки не оминає і інтернаціональну складову. Одним із п'яти критеріїв, що має вагомість у 7,5 % є складова «International outlook: People, research». Показниками, що

найбільш вдало відбивають ступінь інтернаціоналізації університету, згідно методології рейтингу, є:

- співвідношення іноземних студентів до загальної кількості студентів (2,5 %),
- співвідношення іноземних викладачів до загальної кількості викладачів (2,5 %),
- співвідношення наукових праць, надрукованих у співавторстві з іноземними дослідниками до загальної кількості наукових праць (2,5 %).

Ця категорія базується на різноманітні міжнародних форм співпраці у сфері вищої освіти та відбиває які глобальні перспективи має той чи інший заклад [97].

Дещо подібний, але узагальнений показник використано і у рейтингу QS World University Rankings – який у тому числі прагне оцінити наскільки успішно заклад заохочує, як іноземних студентів (5%) так і іноземних викладачів (5%) відносно їх загальної кількості відповідно. Бачимо, що на відміну від вищезазначеного рейтингу наукові результати іноземних дослідників окремо не враховуються [92].

Якісно новий багатовимірний рейтинг університетів світу U-Multirank , що фінансується за рахунок Європейського Союзу, також пропонує критерій інтернаціоналізації. Згідно запропонованої методології враховується:

- міжнародна орієнтація основних програм,
- можливість навчатися за кордоном,
- студентська мобільність,
- міжнародний викладацький склад,
- міжнародні докторські ступені,
- міжнародні спільні публікації,
- міжнародні гранти на проведення досліджень.

Подробиці ранжування зазначених індикаторів та формули їх розрахунку щорічно публікуються на офіційному сайті рейтингу.

Таким чином, концентруючи увагу на світових тенденціях, маємо значний вплив економіко-просторового фактору на показники мобільності іноземних студентів. За даними ЮНЕСКО, іноземний студент, що здобуває освіту за кордоном, є вихідцем з розвиненої країни, або особою з високим рівнем доходу. Успіх країни у наданні освітніх послуг іноземним громадянам залежить від політики держави та досвіду освітніх центрів. Узагальнення світових тенденцій дало змогу дійти висновку, що стан освітнього туризму характеризує співставлення частки іноземних студентів у загальній кількості громадян, що навчаються у країні та чисельності громадян, які здобувають освіту за кордоном, тобто, студентська мобільність (табл. 2.3.2).

Таблиця 2.3.2

Стан освітнього туризму у 2015-2016 рр. [29]

Країна	Чисельність студентів, що навчаються у ВНЗ країни, тис. осіб	В т.ч. іноземців (J), %	Громадяни країни, що навчаються за кордоном (G), % від загальної кількості студентів	Студентська мобільність $K=G/J$
Австралія	1177,3	20,9	2,5	0,12
Великобританія	2421,5	21,5	2,2	0,11
Канада	1177,2	20,8	3,9	0,19
КНР	34600	1,1	1,3	1,18
Німеччина	2499,4	11,5	5,3	0,43
США	20642,8	4,3	1,3	0,31
Україна	1437,9	3,4	2,8	0,82
Франція	2430,1	12,1	3,4	0,28
Японія	3652,7	3,7	1,8	0,49

Отримане співвідношення (K), або студентська мобільність ілюструє привабливість здобуття вищої освіти для громадян за кордоном у відношенні до попиту іноземців до здобуття освіти в країні. Чим ближче значення показника до 1, тим збалансованіше попит іноземців та власних громадян на послуги освітнього туризму у країні та світі, наприклад, у Великобританії, Австралії, Франції та Німеччині попит іноземців на здобуття вищої освіти

значно перевищує бажання власних громадян навчатися за кордоном, а в КНР, навпаки, бажання навчатися за кордоном перевищує попит з боку іноземців.

Другою групою, оцінюючи динамізм освітнього туризму в світі, у територіальному вимірі є країни західної Європи. Левова частка котрих є країнами- членами ЄС. Розглянемо динамізм за загальним показником країн- членів та за окремими країнами Західної Європи де розвиток освітнього туризму є частиною зовнішньої політики держави.

У 2002-2012 році середньорічний темп приросту студентської мобільності за 28 країнами-членами ЄС склав 6,27% на рік. При цьому дані, що оприлюднює Європейський комітет статистики є комплексними і не розмежовують студентів, що прибули з інших країн на навчання до країн ЄС та тих, що вибули з країни за кордон (рис.2.3.2).

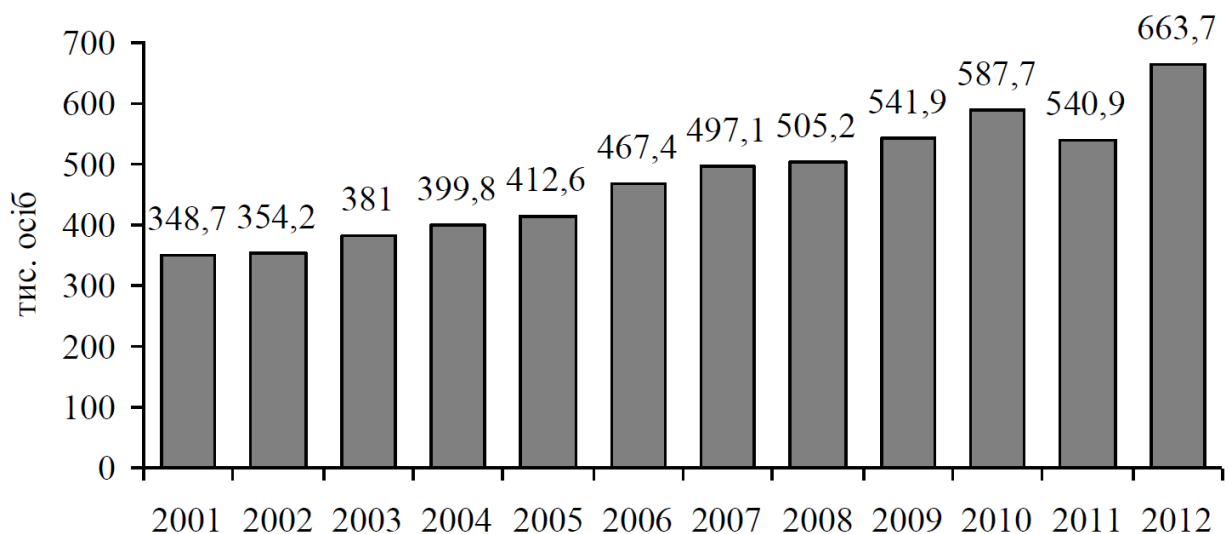

Рис. 2.3.1 Динаміка мобільності студентів у ЄС за 2001-2012 роки [29]

На рис. 2.3.2 зображено графіки студентської мобільності в деяких країнах ЄС. Вони здебільшого ілюструють позитивну динаміку: істотне зростання відбувається у 2005 році (Німеччина, Франція, Польща, Італія). Переламним ж для зазначених країн (виключаючи Німеччину) є 2011 рік, темп приросту показника вперше за 9 років, що досліджуються приймає

негативний характер і розташовується в межах від -37,69% (Польща) до -8,27% (Великобританія). Повертаючись до динаміки (рис.2.4) бачимо, що показники країни також значно відокремлюється від загальних та мають найвищий середньорічний темп приросту у низці запропонованих країн (9,37% на рік).

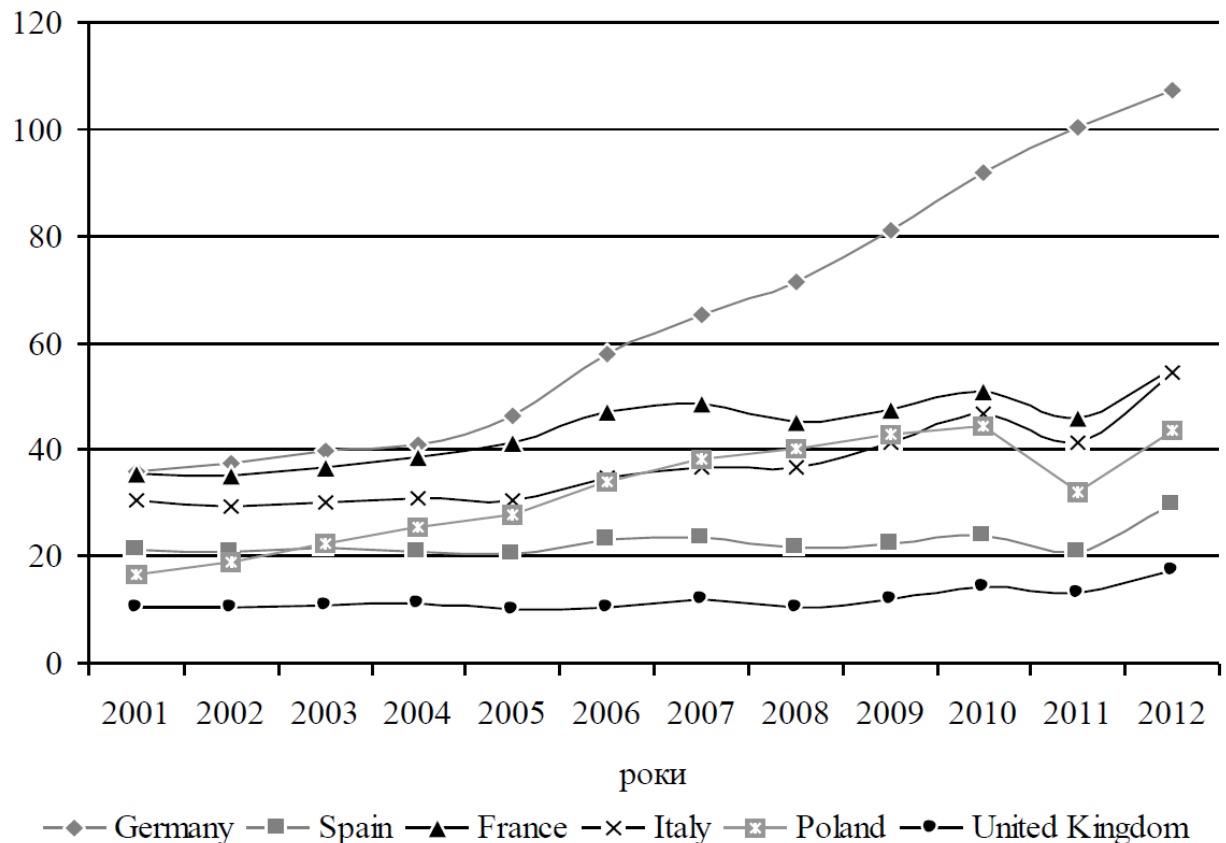

Рис. 2.3.2 Динаміка студентської мобільності у країнах Європи за 2001-2012 рік [89]

Приймаючи до уваги світовий досвід у наданні освітніх послуг маємо можливість оцінити динаміку відповідних процесів і в Україні.

На рис. 2.3.3 наведено кількість іноземних студентів в Україні у 2011-2020 рр.

Як свідчать дані рис. 2.3.3 найбільша кількість іноземних студентів в Україні на протязі досліджуваного періоду була зафіксована у 2019 році – 80470 осіб, а найменша у 2011 році – 53664 особи.

Рис. 2.3.3 Кількість іноземних студентів в Україні у 2011-2020 рр. [39]

Станом на 1 січня 2021 року було зареєстровано 37523 запрошення для іноземних вступників.

Індія займає лідируючі позиції серед країн за походженням іноземних абітурієнтів, яким було зареєстровано запрошення на навчання. У 10-ку країн із найбільшою кількістю зареєстрованих запрошень увійшли: Індія – 7142; Марокко – 4839; Нігерія – 4042; Туреччина – 2233; Туркменістан – 1625; Алжир – 1552; Китай – 1317; Пакистан – 1217; Єгипет – 1189; Непал – 816.

У порівнянні з 2011 роком кількість іноземних студентів, які навчалися в Україні, постійно зростала. Станом на 1 січня 2021 року їх кількість складала 76 548 студентів (у 2018 році було 75 605).

За походженням та кількістю іноземних студентів, які навчаються в закладах вищої освіти України, лідирують такі країни: Індія – 18095 (23,64 %); Марокко – 8832 (11,54 %); Туркменістан – 5322 (6,95 %); Азербайджан – 4628 (6,05 %); Нігерія – 4227 (5,52 %); Китай – 4055 (5,30 %); Туреччина – 3999 (5,22 %); Єгипет – 3048 (3,98 %); Ізраїль – 2107 (2,75 %); Узбекистан – 1585 (2,07 %).

З них 68908 осіб перебувають на основному навчанні, це складає 90,02 %; мовна підготовка, відповідно, 4936 (6,45 %); післядипломна освіта – 1719 (2,25%); аспірантура, докторантура – 974 (1,27 %); за програмами

академічної мобільності – 11 (0,001 %).

На рис. 2.3.4 наведено частку студентів із пострадянських країн, які навчаються в Україні у 2017-2020 рр.

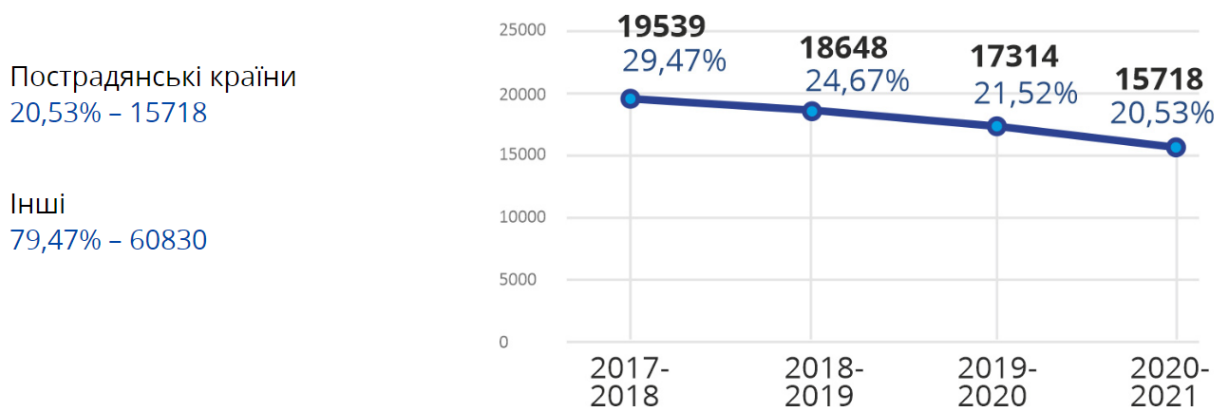

Рис. 2.3.4 Частка студентів із пострадянських країн, які навчаються в Україні у 2017-2020 рр. [39]

У табл. 2.3.3 наведено кількість студентів-іноземців у ЗВО на початок 2021-2022, 2022-2023 навчальних років за регіонами.

Таблиця 2.3.3

Навчання студентів-іноземців у ЗВО на початок 2021-2022, 2022-2023 навчальних років за регіонами, осіб [18]

Регіон	На початок 2021-2022 навчального року			На початок 2022-2023 навчального року		
	Кількість студентів-іноземців	Кількість осіб, прийнятих на навчання до ЗВО	Кількість осіб, випущених із ЗВО	Кількість студентів-іноземців	Кількість осіб, прийнятих на навчання до ЗВО	Кількість осіб, випущених із ЗВО
1	2	3	4	5	6	7
Україна	73626	19324	9075	49999	5841	10769
Вінницька	3068	663	269	2 245	122	227
Волинська	83	51	16	28	11	22
Дніпропетровська	5 988	1 273	518	3 118	102	607
Донецька	719	72	34	–	–	–
Житомирська	78	43	17	36	10	13
Закарпатська	1910	351	140	1672	250	238
Запорізька	3465	949	289	3067	432	465

Продовж. табл. 2.3.3

1	2	3	4	5	6	7
Івано-Франківська	2052	509	206	1436	89	146
Київська	86	40	16	85	25	4
Кіровоградська	300	69	80	561	54	163
Луганська	719	203	414	–	–	–
Львівська	2632	739	224	1482	91	277
Миколаївська	1696	557	195	1387	192	140
Одеська	6058	1245	913	4247	505	1164
Полтавська	2059	482	222	1 585	145	324
Рівненська	111	18	20	278	40	572
Сумська	2666	681	276	1580	157	416
Тернопільська	3534	1164	367	2149	344	376
Харківська	18685	5439	2 675	11952	1 333	3 109
Херсонська	158	30	20	–	–	–
Хмельницька	84	41	9	84	8	7
Черкаська	429	107	153	305	64	166
Чернівецька	2500	649	242	1 188	105	309
Чернігівська	63	27	4	60	23	7
м. Київ	14483	3922	1756	11454	1739	2017

Як свідчать дані табл. 2.3.3 у лідерах за кількістю осіб, прийнятих на навчання до ЗВО: Харківська обл., м. Київ, Одеська обл., Дніпропетровська обл., Тернопільська обл. та Запорізька обл.

Найпопулярнішими закладами вищої освіти, де навчаються іноземні студенти в Україні на 1 січня 2021 року, були:

- Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (4277);
- Харківський національний медичний університет (4215);
- Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (3061);
- Одеський національний медичний університет (2935);
- Запорізький державний медичний університет (2680);
- Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова (2771);
- Дніпровський державний медичний університет (2753);
- Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України (2443);
- Буковинський державний медичний університет (2095);

– Київський національний університет імені Тараса Шевченка (1838). Серед спеціальностей, які обрали іноземні студенти, найпопулярнішими є медичні – майже 50 %. А саме:

- 1) медицина (36,81 %);
- 2) стоматологія (6,46 %);
- 3) лікувальна справа (4,02 %);
- 4) менеджмент (4,04 %);
- 5) фармація, промислова фармація (4,00 %);
- 6) середня освіта (2,32 %);
- 7) право (2,01 %);
- 8) архітектура та будівництво (1,72 %);
- 9) фінанси, банківська справа та страхування (1,7 %);
- 10) економіка (1,60 %)
- 11) інші (26,98 %) [39].

Через військове вторгнення росії, українські університети втратили близько 20 тисяч іноземних студентів. Вони перевелися до університетів в інших країнах. Про це повідомила інтерв'ю «Голосу України» директорка Українського державного центру міжнародної освіти Олена Шаповалова, пише видання Освіта.ua. Вона зазначила, що на початку широкомасштабної агресії росії в Україні здобували освіту понад 84 тисячі іноземних студентів. Так, за даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти, на початку 2023 року в українських вишах здобували знання 51676 іноземних студентів. «Це майже на 30 тисяч менше, ніж до широкомасштабної війни: 11172 іноземні студенти торік стали випускниками, а решта, зокрема, перевелися до університетів інших країн», – наголосила Шаповалова [4].

Так, наприклад, на 1 січня 2023 року в університетах Харкова вчаться 12 165 іноземних студентів зі 102 країн світу. Вони обрали для навчання один з 21 вишів міста.

Кількість іноземних студентів, які обрали для навчання виші Харкова,

цього навчального року знизилася: у попередній рік у Харкові вчилися 19983 іноземних студенти зі 110 країн світу. Внаслідок війни освіту у вишах Харкова нині здобувають дистанційно.

За даними облдепартаменту науки й освіти м. Харкова, найбільше студентів у 2023 році навчається в Харкові з таких країн: Індія – 2787; Марокко – 2097; Азербайджан – 1455; Туреччина – 912.

У 2022-2023 навчальних роках найбільша кількість іноземних громадян була зарахована до Харківського національного медичного університету – 374 людини, й до Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» – 208 людей.

На рис. 2.3.5 наведено кількість іноземних студентів в ЗВО Харкова на 1 січня 2023 року.

Рис. 2.3.5. Кількість іноземних студентів в ЗВО Харкова на 1 січня 2023 року [28]

Як свідчать дані рис. 2.3.5, найчастіше обирають студенти-іноземці: Індія: ХНМУ – 1186 людей, ХНУ імені Каразіна – 1166; Марокко: НФаУ – 647 людей, ХНУМГ імені О. М. Бекетова – 400 людей; Азербайджану: ХНУВС – 345 людей, НУЦЗУ – 226 людей; Туреччини: ХНУ ім. Каразіна – 471 людина.

Отже, проведений аналіз свідчить що не зважаючи на війну кількість іноземних студентів в Україні хоч і помітно скоротилася, але існує тенденція повернення студентів старших курсів на заняття, так і вступ нових здобувачів вищої освіти, навіть у прифронтові регіони. Серед спеціальностей, які обирають іноземні студенти, які прибувають на навчання традиційно в лідерах: медицина, стоматологія та лікувальна справа.

У наступному розділі нами буде визначено перспективи розвитку ринку освітнього туризму в Україні.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1 Напрями розвитку ринку освітнього туризму в Україні

Для визначення напрямів розвитку ринку освітнього туризму доцільно здійснити SWOT-аналіз. Науковці вважають, що методологія його передбачає попередній її розгляд, який ґрунтується на визначенні можливостей і загроз зовнішнього середовища функціонування організації, а також сильних і слабких сторін її внутрішнього середовища. SWOT – це аббревіатура: Strengths – сильні сторони, Weaknesses – слабкі сторони, Opportunities – сприятливі можливості, Threats – загрози. Цей універсальний метод особливо ефективний при аналізі переваг і недоліків туристичного ринку країни.

SWOT-аналіз допомагає з'ясувати обставини, за яких розвивається ринок освітнього туризму України, збалансувати вплив внутрішніх переваг і недоліків із впливом сприятливих можливостей і загроз для його довготермінового розвитку. Такий аналіз допомагає визначити не тільки можливості країни, а й усі доступні переваги над конкурентами (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.1.1

SWOT-аналіз ринку освітнього туризму України [складено авторкою]

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
1	2
1. Багата історія та культурна спадщина. 2. Велика кількість, широкий спектр освітніх програм у ЗВО. 3. Відповідність «ціна-якість». 4. Потужний науково-педагогічний потенціал ЗВО, наукові школи з фундаментальних наук. 5. Дозвілля студентів.	1. Війна в Україні. 2. Неефективна державна політика у сфері туризму та втрата пріоритету галузі під час війни. 3. Низький рівень розвитку/зруйнованість інфраструктури в окремих регіонах. 4. Зруйновані, пошкоджені в окремих регіонах та переміщені ЗВО.

Продовж. табл. 3.1.1

1	2
6. Історичні пам'ятки архітектури, які належать до різних течій, релігій та історичних періодів. 7. Розмаїття ландшафту, помірний клімат (лише південна частина – субтропічний). 8. Унікальний рекреаційний потенціал. 9. Наявність стратегічних програм розвитку туризму в областях. 10. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. 11. Позиціонування туристичного бренду в світі.	5. Застаріла матеріально-технічна база ЗВО, у т. ч. гуртожитків. 6. Визнання здобутих в Україні кваліфікацій за кордоном. 7. Недостатньо якісний рівень викладання освітніх програм іноземними мовами. 8. Відсутність широкого вибору англomовних освітніх програм. 9. Недостатній рівень якості освіти, включаючи дистанційне навчання. 10. Відсутність онлайн подачі документів при вступі в ЗВО. 11. Майже відсутні можливості покриття навчання грантами та стипендіями. 12. Бюрократичні перепони під час в'їзду та перебування в країні іноземних студентів. 13. Недостатня інформаційно-рекламна діяльність щодо освіти в Україні за кордоном.
Можливості (О)	Загрози (Т)
1. Розширення та підвищення якості надаваних послуг освітнього туризму. 2. Формування позитивного іміджу країни як стабільної та безпечної. 3. Запровадження в практичну діяльність ЗВО та ЗФПВО підготовки, перепідготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації за мікроступенями. 4. Відновлення кадрового потенціалу ЗВО та ЗФПВО, контингенту абітурієнтів/студентів. 5. Створення в Україні сучасних (еталонних) ЗВО та закладів післядипломної освіти (Президентський університет, Коледж Європи тощо) й мережі спільних із країнами-членами ЄС університетів. 6. Адаптація системи вищої та фахової передвищої освіти України до європейських аналогів у контексті реалізації її статусу кандидата на членство в ЄС.	1. Нестабільність політико-економічної ситуації. 2. Недосконалість і невідповідність міжнародним стандартам законодавства. 3. Зростання конкуренції на ринку освітніх туристичних послуг. 4. Стійка тенденція до зростання виїзного освітнього туризму. 5. Освітня міграція в близько розташовані країни. 6. Інфляція та зниження доходів споживачів в країнах-донорах освітніх туристів.

Згідно табл. 3.1.1, аналізуючи переваги та недоліки, можливості та загрози ринку освітнього туризму України, ми дійшли висновку, що перспективний розвиток ринку освітнього туризму повинен ґрунтуватися на двох складових розвитку вищої й фахової передвищої освіти і туристичної діяльності в країні.

Основними завданнями розвитку вищої й фахової передвищої освіти в короткостроковому періоді є:

1. Розв'язання проблеми зруйнованих, пошкоджених та переміщених ЗВО та ЗФПВО потребує фінансового забезпечення у цьому бюджетному році для ремонту пошкоджених будівель; надання у тимчасове/постійне користування вільних приміщень, що перебувають у власності громад; залучення українських бізнесменів (власників нерухомості) до вирішення питання забезпечення приміщеннями ЗВО та ЗФПВО; залучення фінансової та матеріально-технічної допомоги від міжнародних організацій.

2. Запровадження фінансово-економічних, соціальних та гуманітарних стимулів для компенсації втрат кадрового складу ЗВО та ЗФПВО, контингенту абітурієнтів/студентів, які вимушені були переміщуватися до безпечніших регіонів країни й за кордон (у т. ч. на навчання за кордоном). Спрощення за визначеним переліком спеціальностей, професійних кваліфікацій, освітніх програм процедур, стандартів, інструментарію та інших механізмів підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації громадян, які вже мають освітні та професійні кваліфікації (доросле населення). Орієнтиром повинне бути скорочення термінів навчання у 2–5 разів, чого можна досягти за рахунок визнання попереднього досвіду роботи (результатів неформальної освіти й інформального навчання), підготовки за частковими (найбільш затребуваними) кваліфікаціями. Необхідно тимчасово скасувати регуляторні норми щодо ліцензування та акредитації відповідних освітніх програм, будь-які перевірки з боку контролюючих органів.

3. Поширення практики формування державного замовлення на

підготовку кадрів на заклади освіти всіх форм і видів господарювання, на навчально-виробничі підрозділи підприємств, центри професійного навчання Державної служби зайнятості тощо. Залучення до цієї роботи всіх без винятку військово-цивільних адміністрацій. Формування державного замовлення на підготовку кадрів, передусім для ЗВО та ЗФПВО, виключно за професійними кваліфікаціями, їх групами, а не тільки за спеціальностями. Це зумовить зменшення практично не затребуваної підготовки теоретиків на користь збільшення підготовки практиків. Визнання підготовки кадрів європейськими закладами освіти, центрами з підготовки й іншими провайдерами освітніх послуг за професійними кваліфікаціями громадян України та її результатів такими, що відповідають вітчизняній законодавчо-нормативній базі або верифікуються нею.

4. Пошук механізмів розширення бази для проведення навчальної практики шляхом залучення до розв'язання цієї проблеми європейських країн та інших країн-партнерів України.

5. Переорієнтація на першочергову підготовку фахівців, необхідних в умовах воєнного стану, для відбудови звільнених територій, розвитку пріоритетних галузей економіки України.

6. Запровадження в практичну діяльність ЗВО та ЗФПВО підготовки, перепідготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації за мікроступенями (мікрокредитами/мікрокваліфікаціями) (далі – МК). Розроблення необхідного інструментарію (навчальних програм, кваліфікаційних вимог, засобів та методів оцінювання тощо), що зорієнтований на короткий термін навчання, спрощену процедуру визнання результатів навчання та ґрунтується на принципах: сучасності професійних навичок, їх технологічного й технічного рівня, адаптованості до міждержавних/міжрегіональних ринків праці, наявності тривалого застосування в європейських країнах тощо. Забезпечення адаптованості цих МК до нагальних потреб України; орієнтованості на різні категорії населення, передусім на доросле населення,

яке потребуватиме перенавчання та зміни професійної орієнтації відповідно до ситуації; мінімізації бюрократичної тяганини, що передбачає насамперед відмову/спрощення процедур ліцензування провайдерів освітніх послуг, акредитації суб'єктів присвоєння професійних кваліфікацій, програм із МК тощо.

Для подолання бюрократичних перепон і скорочення термінів запровадження МК на практиці пропонується орієнтуватися на такі підходи: професійні навички, зумовлені актуальними суспільними потребами та спрямовані на навчання за МК, повинні бути, крім іншого, націлені на попит із боку Міністерства оборони, Міністерства з надзвичайних ситуацій, Міністерства внутрішніх справ та інших структур (Держприкордонслужби, Держспецзв'язку тощо); питання щодо широкого, підтримуваного державою запровадження відповідних МК і процедур їх визнання повинне бути врегульоване урядовими рішеннями. Вони мають закріпити визнання результатів навчання за МК, тобто надавати їм статус окремого типу професійних кваліфікацій на національному рівні; партнерами в навчанні за МК для жінок-біженок з української сторони можуть виступати активні професійні об'єднання/асоціації. Усі напрацювання за МК слід визнавати як підходи й матеріали у сфері кваліфікацій, що відповідають намірам України стосовно членства в ЄС.

Основними завданнями розвитку вищої й фахової передвищої освіти в повоєнний період є:

1. Розроблення програми повоєнного відновлення пошкодженої та зруйнованої інфраструктури, приміщень, матеріально-технічної бази ЗВО та ЗФПВО. Повернення переміщених ЗВО та ЗФПВО, доукомплектація розграбованих закладів у період війни та тимчасової окупації. Формування, після повернення переміщених ЗВО та ЗФПВО на постійні місця дислокації, освітніх хабів, корпоративних університетів шляхом їх інтеграції з іншими науковими установами, закладами освіти, науково-виробничими

підприємствами/корпораціями. Використання для цього механізмів державно-приватного партнерства та фінансово-матеріальної підтримки зарубіжних/міжнародних стейкхолдерів.

2. Відновлення кадрового потенціалу ЗВО та ЗФПВО, контингенту абітурієнтів/студентів. Розроблення державної програми з підтримки, зокрема за кошти від репатріації, постраждалих у воєнний період ЗВО та ЗФПВО, їх педагогічних колективів і студентів, створення механізмів забезпечення компенсації (за визначений період) зафіксованих збитків від руйнувань, пошкоджень та розкрадання корпусів, гуртожитків, квартир, інших об'єктів нерухомості й майна.

3. Створення в Україні сучасних (еталонних) ЗВО та закладів післядипломної освіти (Президентський університет, Коледж Європи тощо) й мережі спільних із країнами-членами ЄС університетів. Це дасть змогу, крім іншого, підняти в короткі терміни престижність і якість вітчизняної вищої школи, конкурентоспроможність на українському та європейському ринках праці випускників університетів і коледжів, рівень оплати праці їх науково-педагогічних та педагогічних працівників.

4. Розширення бази для проведення навчальної практики шляхом розвитку державно-приватного партнерства у період повоєнного відновлення економіки та інфраструктури України.

5. Адаптація системи вищої та фахової передвищої освіти України до європейських аналогів у контексті реалізації її статусу кандидата на членство в ЄС за напрямками: гармонізація законодавчо-нормативного, інституціонального й методологічного забезпечення цих освітніх сфер; приведення Національної рамки кваліфікацій у відповідність із нормами та положеннями Європейської рамки кваліфікацій (стосовно освітньої кваліфікації фахового молодшого бакалавра, четвертого рівня для випускників профільних шкіл тощо), адаптування Національної системи кваліфікацій до європейських аналогів, діяльності вітчизняних інституцій, які

забезпечують якість вищої та фахової передвищої освіти (НАЗЯВО, НАК) тощо. Формування системи державно-приватного й соціального партнерства у сфері підготовки фахівців між провайдерами освітніх послуг та їх користувачами/споживачами, зокрема роботодавцями й професійними організаціями. Забезпечення відповідності підготовки кадрів потребам вітчизняного, регіональних і міжнародного ринків праці повоєнного періоду шляхом гармонізації вітчизняної та європейської систем кваліфікацій, застосування в Україні міжнародних професійних кваліфікацій, гармонізації Національної рамки кваліфікацій, Національного реєстру кваліфікацій Національного класифікатора України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 та інших стандартизованих систем у сфері підготовки кадрів із Європейською рамкою кваліфікацій, Європейською класифікацією умінь, навичок, компетентностей, кваліфікацій і професій (ESCO), Європейською системою з працевлаштування EUROPASS тощо.

6. Реалізація на практиці (у визначені терміни та з досягненням запланованих індикаторів/показників очікуваних результатів) норм, положень та заходів, визначених Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки та Операційним планом їх реалізації у 2022–2024 роках [42].

Зокрема, і даній Стратегії ідентифікована ключова проблема 4. Євроінтеграційні прагнення, які не завжди підкріплюються готовністю до гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу.

Ідентифіковані проблеми: обмежена впізнаваність українських освітніх кваліфікацій та застосування складних процедур визнання документів про вищу освіту за кордоном; недостатнє залучення кращого іноземного досвіду, його носіїв, відсутність механізму залучення іноземних інвестицій у розвиток закладів вищої освіти; недостатній потенціал закладів вищої освіти для

залучення та якісної підготовки іноземних студентів і недостатній рівень забезпечення сприятливих і безпечних умов для їх навчання; значна частина здобувачів вищої освіти не набуває достатніх знань про розмаїття культур, навичок робочої комунікації в міжнародному контексті; недостатнє використання закладами вищої освіти можливостей міжнародної мобільності, спільних освітніх програм, досліджень з іноземними університетами; недостатня привабливість вищої освіти. Заклади вищої освіти залишаються недостатньо привабливими як для потенційних здобувачів вищої освіти, так і для власних працівників та інших заінтересованих сторін реформ. Так, потенційні здобувачі вищої освіти не впевнені, що їх освітні потреби будуть задоволені, а здобута освіта дасть змогу працевлаштуватися за здобутою спеціальністю, адже реалізація на практиці студентоцентрованого підходу часто є непослідовною. Це стосується як можливостей здобувачів освіти будувати власну індивідуальну траєкторію здобуття освіти (у тому числі можливість обирати вибіркові дисципліни), так і побудови партнерських відносин між викладачем та здобувачем на відміну від непродуктивної вертикалі «викладач – студент», яка існує на даний час у більшості закладів вищої освіти. Протягом тривалого часу декларуються цінності студентоцентризму та завершується процес розроблення нових державних стандартів вищої освіти (затверджено близько 200 стандартів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти), заснованих на компетентісному підході, який передбачає замість обов'язкових освітніх компонентів набір результатів навчання, що значно розширює академічну автономію закладів вищої освіти [61].

Розвиток туристичної діяльності у сфері освіти неможливий без інвестиції та інновацій в галузі; потужного кадрового потенціалу ЗВО; нормалізації політичного, економічного та законодавчого клімату; інформаційних комунікацій.

Вектор розвитку, що проголошено еталонним в освітній сфері України

має чітку європейську направленість, та покликаний до посилення загальної ідентифікації України, як країни з європейськими стандартами та цінностями. Формування стратегії розвитку освітнього туризму в Україні – актуальне завдання, яке перш за все постає на державному рівні. Ємність та системність питань стратегічного розвитку освітнього туризму спонукають на ідентифікацію окремих складових стратегії.

Практика оперування категорією «стратегія» поширюється серед наукових досліджень ще з сер. XX ст. Ретроспективний аналіз підходів щодо визначення сутності наводить на думку, що вагомий вплив на визначення категорії «стратегія» несе економічний розвиток суспільства. На сьогодні існує близько 2 тис. визначень стратегії, що ґрунтуються на низці підходів, або ж є відбиттям сутності стратегії відносно обставин її використання.

Виходячи з мети дослідження під стратегією вважаємо розуміти комплекс дій спрямованих на забезпечення розвитку освітнього туризму в Україні, задля отримання доходу від економічної діяльності пов'язаної з наданням освітніх послуг іноземцям, забезпечення економічної безпеки та сприяння системності розвитку системи вищої освіти в Україні. Формування складових ґрунтуватиметься на наступній логіці (рис. 3.1.1).

Питання важливості та невід'ємності нормативно-правового та організаційного супроводу розвитку системи вищої освіти з боку держави в цілому, та освітнього туризму зокрема, в існуючих реаліях повинні розглядатися як основний елемент стійкого прогресу в освітньому туризмі. Адже існуюча система вищої освіти має свої «правила гри», і відтак кожне прийняте на державному рівні рішення спричиняє певні зрушення. Формування нормативно-правового поля вищої освіти – одне з найбільш актуальних завдань функціонування, розвитку та реформування цієї галузі в період змін [41].

Поведінка держави у цьому контексті, як зазначають науковці повинна бути чітко скорегована на виклики сьогодення.

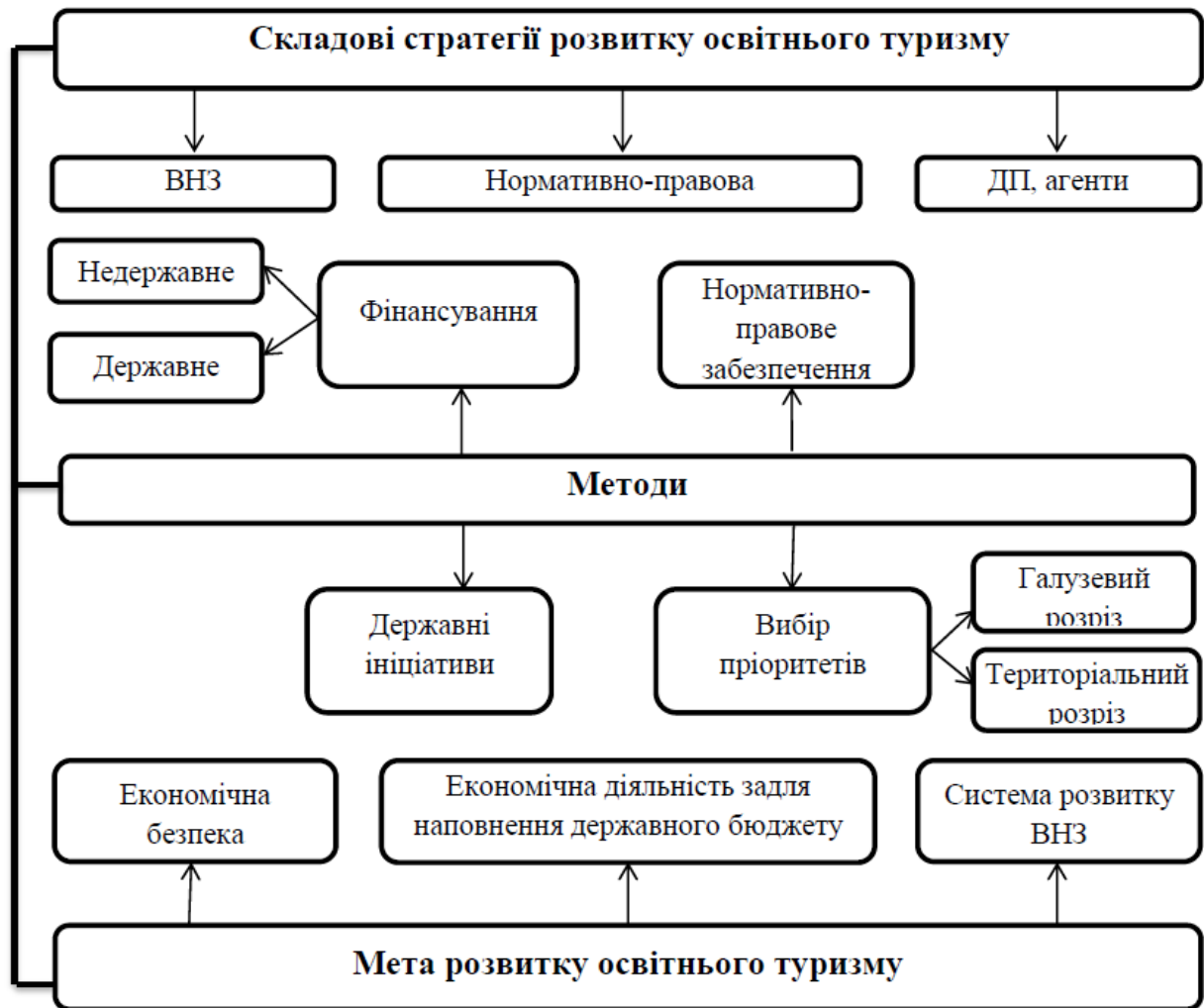

Рис. 3.1.1 Схема логіки формування складових стратегічного розвитку освітнього туризму [29]

Розвиток освітньої думки в контексті інтеграції до європейської освітньої системи з одного боку породжує відчуття стабільності та однонаправленості, а з іншого боку лише частково реалізує визначені орієнтири, чим спонукає до пошуку більш дієвих інструментів та шляхів розвитку.

У ході аналізу існуючих статистичних даних у сфері вищої освіти виявлено наступні нагальні питання, невідкладне вирішення яких потенційно стабілізує ключові показники у короткостроковому періоді та поверне їх до стадії зростання у довгостроковій перспективі:

- зміна кута погляду на ефекти від розвитку освітнього туризму в

Україні за умови інтеграції до європейської освітньої системи,

- пошук альтернативних шляхів розвитку та підтримки наукового потенціалу в умовах скорочення внутрішнього попиту на послуги вищої освіти,

- структурні зміни в навчальному процесі, узгодження стандартів та планів, інтенсифікація «діалогу культур» за рахунок освіти, як ключові умови інтеграції до європейської освітньої системи [29].

У наступному підрозділі роботи нами буде узагальнений світовий досвід щодо розвитку освітнього туризму в Україні.

3.2 Узагальнення світового досвіду щодо розвитку ринку освітнього туризму в Україні

Конкуренція по залученню іноземних студентів у всьому світі зростає. Як свідчать аналітичні дані, в тому числі індикатори ЮНЕСКО, хоча ЗВО у всьому світі історично вже мають міжнародні зв'язки, глобальна конкуренція останні роки активізує цей рух. Підвищена конкурентоспроможність є мотиваційним фактором для ЗВО, які прагнуть розширити міжнародні виміри своїх установ. Шляхом інтернаціоналізації ЗВО прагнуть залучити іноземних студентів, розширити дослідницький потенціал та збільшити репутацію. Очікується, що до 2025 року кількість студентів, які навчаються за межами своїх країн, зросте до 8 мільйонів, і наразі країни активно конкурують за цих студентів. Сполучені Штати Америки залишаються головним напрямом для іноземних студентів, за ними слідує Великобританія. Зрозуміло, що інтернаціоналізація університетів може не тільки допомогти досягненню результатів завдяки збільшенню доходів від іноземних студентів, але це також може зміцнити статус ЗВО [70].

Розглянемо детальніше деякі приклади стратегій інтернаціоналізації

вищої освіти в різних країнах.

Польща

Система вищої освіти Польщі є однією з найбільш привабливих та доступних для молодих абітурієнтів та студентів.

Основні переваги:

- доступність;
- оптимальна система ціноутворення;
- широкий спектр навчальних спеціальностей;
- якісні англomовні програми;
- значна кількість стипендіальних програм та грантів для іноземних студентів;
- польські дипломи визнаються в усіх країнах Європейського Союзу, Україні, Росії та інших країнах світу;
- онлайн-реєстрація й подача документів при вступі;
- польський уряд активно заохочує прийом на роботу студентів, даючи тим самим їм можливість самостійно сплачувати своє навчання;
- якісніше житло (гуртожитки);
- доступність цін на проживання.

Особливо за останні роки рівень освіти у Польщі активно просунувся уперед, наразі польські дипломи визнаються в 47 країнах світу.

Сучасна система вищої освіти у Польщі має подібні принципи та схеми, як і у інших європейських країнах. До того ж, уряд країни прийняв закон, за яким студенти-іноземці мають право вступати до ЗВО Польщі на таких самих умовах, як і місцеві абітурієнти. Це рішення було вчасним та правильним, адже на місця громадян Польщі, які здобувають вищу освіту в країнах ЄС, змогли приїхати не менш здібні та талановиті іноземці. Кількість бажаючих навчатися у вишах Польщі щороку зростає, тому уряд зацікавлений і в тому, щоб якомога більше покращити та спростити перебування в країні для іноземних студентів.

Ще один факт на користь навчання у Польщі – відсутність спеціалізованої підготовки перед вступом. Для того, щоб стати студентом більшості польських ЗВО достатньо мати документ про закінчення школи.

Китай

Зараз ця країна не тільки друга економіка світу, але й один з провідних світових центрів освіти та науки. Держава доволі жорстко контролює освітні процеси та висуває найвищі вимоги до якості навчання. Освіта в Китаї стає все більш популярною серед іноземців.

Система освіти в Китаї за своїми стандартами близька до європейської.

Багато китайських університетів входять в ТОП 500 кращих світових університетів. Чотири з них входять в ТОП 100.

Для залучення іноземних студентів існують спеціалізовані державні грантові програми безкоштовного навчання іноземців.

Дипломи китайських ЗВО відповідають міжнародним стандартам та визнаються в більшості країн.

Основні переваги:

- місцеве населення дуже позитивно ставиться до іноземців;
- висока якість навчання;
- Китай надає певним групам іноземних студентів стипендії на навчання;
- ціна навчання та проживання в Китаї нижча, ніж в Європі та США;
- знання китайської мови є плюсом, оскільки Китай нарощує свій вплив у світі;
- дипломи визнаються у всьому світі;
- навчатися можна англійською мовою;
- іноземні абітурієнти можуть зв'язатися з приймальною комісією ЗВО за допомогою мережі Інтернет. Якщо критерії абітурієнта задовольняють й відповідають потребам ЗВО, процедура зарахування здійснюється також онлайн.

– можливість проживання в родині з метою спілкування китайською мовою й проходженням більш швидкої й більш комфортної психологічної адаптації в новій країні.

Німеччина

Вища освіта в Німеччині – це бренд, який визначається поєднанням фінансової доступності, високих стандартів життя та кар’єрних перспектив. Вісім німецьких ЗВО входять до ТОП-100 університетів світу за даними рейтингу QS World University Ranking 2019 року.

Основні переваги:

- висока якість освіти;
- безкоштовне навчання у державних закладах;
- зарахування в основному без іспитів;
- можливість працювати під час навчання до 20 годин на тиждень;
- фінансова підтримка молодих вчених;
- можливість подорожувати країнами Євросоюзу;
- можливість вчитися семестр-два семестри в інших країнах Євросоюзу за програмами обміну;
- різноманітні знижки та пільги під час навчання (проїзні квитки у громадському транспорті, музеї, кіно, екскурсії тощо);
- унікальна можливість отримання дозволу на проживання на 1,5 року для пошуку роботи після закінчення державного вишу;
- високий шанс працевлаштування в Європі.

Вартість навчання.

Навчання у державних університетах, як правило, безкоштовне, проте є семестрові внески, розмір яких залежить від конкретного вишу (як правило 100-350 євро на семестр станом на 2019 рік).

У багатьох державних ЗВО Німеччини можливе навчання англійською, в основному на магістерських програмах. При вступі абітурієнтові необхідно мати сертифікат TOEFL або IELTS (можливо й інший сертифікат, залежить

від вишу), що підтверджує рівень знання англійської мови та відповідає вимогам певного університету.

Чехія

Основні переваги:

- є можливість навчатися безкоштовно, якщо навчальна програма викладається чеською мовою;
- можливість отримувати стипендію, існують пільги для студентів;
- легкі умови вступу до ЗВО;
- вартість проживання в країні невисока;
- отримання диплому європейського зразка;
- можливість вивчення чеської мови.

Іспанія

Основні переваги:

- навчання у державних вищих навчальних закладах коштує недорого;
- отримання якісної освіти;
- існує багато можливостей щодо програм обміну студентами;
- можливість отримання стипендій та грантів.

Канада

Основні переваги:

- новітнє матеріальне, програмне забезпечення закладів освіти;
- удосконалення знань з англійської або французької мов;
- можливість поєднувати навчання та роботу. Під час навчання студент має право працювати до 20-ти годин на тиждень, а під час канікул повний робочий день;
- можливість після закінчення навчання, отримати дозвіл на проживання та працевлаштування.

Недоліки:

- досить складна система отримання візи.

Італія

Основні переваги:

- невисока вартість навчання у порівнянні з іншими європейськими країнами;
- можливість поєднувати навчання і роботу;
- існують стипендії, гранти для студентів;
- можливість навчатися на італійській та англійській мовах.

Австрія

Основні переваги:

- легкі умови вступу до ЗВО;
- можна удосконалити знання німецької мови;
- результат закінчення навчання – диплом європейського зразка;
- можливість працевлаштуватися в будь-якій країні світу;
- велика частка практичних занять у компаніях;
- проста процедура вступу;
- є змога поєднувати навчання та роботу.

Велика Британія

Основні переваги:

- навчання в найпрестижніших ЗВО світу;
- наявність стипендіальних програм, можливість отримання студентами стипендій, які можуть покривати навчання та проживання;
- удосконалення знання англійської мови.

Недоліки:

- висока вартість навчання.

Франція

Основні переваги:

- легкі умови вступу;
- існують стипендіальні програми;
- змога вивчити або покращити французьку мову;

– навчання у Франції дозволяє студентам працювати до 19,5 годин на тиждень під час навчального семестру і повний робочий день під час канікул [70].

Країни АСЕАН (Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни, Бруней-Даруссалам, В'єтнам, Лаос і М'янма, Камбоджа)

На відміну від Європейського Союзу інтеграція АСЕАН знаходиться ще на стадії зародження. Одним з перших кроків в інтеграції вищої освіти в АСЕАН стало створення в 1995 році. Мережі університетів АСЕАН.

Метою Мережі університетів є заохочення і розвиток співпраці у сфері вищої освіти для поглиблення регіональної інтеграції в досягненні глобальних стандартів.

Досягнення цієї мети реалізується через п'ять основних напрямків:

- 1) академічне співробітництво;
- 2) мобільність молоді;
- 3) розробка стандартів, механізмів і політики співробітництва в сфері вищої освіти;
- 4) розробка курсів і програм;
- 5) платформа регіональної і глобальної політики.

Членами Мережі університетів АСЕАН є 30 ЗВО країн блоку: по 5 ЗВО Малайзії і Таїланду; Індонезії – 4; В'єтнаму, М'янми, Сінгапуру та Філіппін – по 3; Камбоджі – 2; Брунею та Лаосу – по одному ЗВО.

Сінгапур посідає перше місце не тільки в регіоні, але і в світі за показником конкурентоспроможності вищої освіти, оцінює здатність системи освіти забезпечувати економічне зростання країни.

За період з початку 2000-х кількість іноземних студентів в АСЕАН збільшилася у вісім разів і в 2015 році склала понад 170 тис. студентів. Провідними країнами з навчання іноземних студентів є Малайзія (63 тис. іноземних студентів) і Сінгапур (52 тис. студентів).

У країнах об'єднання активно розвивається міжнародне партнерство

університетів, розробляються програми подвійних дипломів, програми англійською мовою.

Фінансова підтримка іноземних студентів і державна міграційна політика виступають одними з ключових факторів в зміцненні конкурентних позицій країни на світовому ринку освітніх послуг.

У Малайзії іноземним студентам дозволено працювати до 20 годин на тиждень протягом канікул, в Сінгапурі – до 16 годин на тиждень в період навчання.

Робляться також адміністративні заходи: в січні 2016 року уряд Індонезії полегшив процедуру отримання студентської візи, подача на яку стала можлива в онлайн-режимі.

Основні лідери регіону – Сінгапур і Малайзія – пішли шляхом створення особливих економічних зон в сфері вищої освіти. Така модель ґрунтується на залученні іноземних університетів до створення кампусів на території країни.

З метою стати світовим освітнім центром уряд Сінгапуру в 2002 році розробив програму «Глобальна школа» (Global Schoolhouse), яка передбачає залучення провідних університетів світу до відкриття кампусів в Сінгапурі, а також поліпшення якості освіти та диверсифікацію освітніх програм національних університетів. Деякі зарубіжні університети вибрали стратегію створення спільного університету у партнерстві з сінгапурським ЗВО.

Малайзія поставила мету до 2020 року стати шостою країною в світі за кількістю іноземних студентів. Для досягнення поставленої мети уряд Малайзії позначив як пріоритети:

- 1) опору на приватний сектор для забезпечення освітніми програмами, необхідними для економіки;
- 2) полегшення міграційних процедур для іноземних студентів;
- 3) створення маркетингових служб для просування національних навчальних закладів;

4) інвестування в перспективні напрямки, такі як ісламські фінанси, ісламський банкінг і програми Executive Education;

5) залучення зарубіжних університетів до створення філій.

В особливій економічній зоні Iskandar Malaysia було створено освітній простір Educity Iskandar. Серед партнерів проекту представлені університети Великобританії, Нідерландів, Сінгапуру, а також малайзійські ЗВО. В цілому в Малайзії є представництва близько 30 англійських університетів, 10 австралійських, росте кількість американських університетів.

В цілому залучення провідних зарубіжних ЗВО в Сінгапур і Малайзію підвищило привабливість цих країн в якості місця навчання.

Крім того, університети Малайзії пропонують широкий вибір зарубіжних освітніх програм через систему франчайзингу. Таким чином близько 58 тис. студентів навчається за програмами британських університетів. Необхідно враховувати культурні особливості країн регіону, суспільство яких є сімейно-орієнтованим і соціально активним. Тому при просуванні університети підкреслюють соціальне і позааудиторне життя своїх студентів, роблячи акцент на мультикультурному середовищі університету.

Беручи до уваги високу роль батьків і родичів в процесі прийняття рішення щодо вибору місця навчання, деякі ЗВО на своїх сайтах і в інформаційних матеріалах включають контент, спеціально адресований батькам іноземних студентів [70].

Перспективні напрями розвитку експорту української вищої освіти, пропозиції щодо збільшення набору іноземного контингенту у ЗВО України та відповідно розвитку освітнього туризму.

1. Українські ЗВО можуть запропонувати іноземцям, в тому числі й європейській молоді, фундаментальні дисципліни фізико-математичного, інженерно-технічного та хімічного напрямів.

2. Оскільки медична освіта у світі коштує дуже дорого, Україна може

нарощувати кількість студентів медичного фаху за рахунок невисоких цін і достатньо якісної академічної школи та досить високого рівня знань у передових ЗВО.

3. Потрібно приділяти увагу розробці ексклюзивних освітніх програм, які за рівнем якості будуть еквівалентні західним аналогам, але матимуть цінові переваги. Це можуть бути, наприклад, масові програми підготовки висококваліфікованих фахівців з інформаційних технологій (чому сприяє успішний досвід співпраці провідних українських ЗВО з відомими хай-тек компаніями, серед яких IBM, Intel, Motorola, Festo, Microsoft та інші).

4. Розширення якісних освітніх англомовних бакалаврських, магістерських програм, а також програм PhD.

5. Перспективною лінією розширення контингенту іноземних студентів в Україні є використання дистанційних технологій навчання, а також можливість дистанційної подачі документів до ЗВО України.

6. Потенційною сферою активності в галузі експорту освітніх послуг є пострадянські країни, Азії та Африки. У країнах цих регіонів потрібно максимально посилити інформаційний, маркетинговий і рекламний вплив для забезпечення залучення іноземних студентів на навчання в українські ЗВО.

7. Можливість отримання електронного запрошення.

8. Полегшення міграційних процедур.

9. Звести до мінімуму набір іноземного контингенту через фірми-посередники, університетам надавати більше можливостей абітурієнту (висвітлювати на сайтах ЗВО всю інформацію щодо вступу) вступати у будь-який ЗВО України на будь-яку спеціальність без звернення до посередників.

10. Щорічна участь ЗВО України в міжнародних освітніх виставках.

11. Покращення матеріально-технічної бази ЗВО України.

12. Систематичний аналіз ринку освітніх послуг інших країн. Україна повинна розвивати співробітництво з країнами, які є основними

постачальниками студентів до вітчизняних ЗВО, які мають орієнтуватися на підготовку спеціалістів для конкретних країн і за конкретними спеціальностями.

13. Розглядати країни АСЕАН (Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни, Бруней-Даруссалам, В'єтнам, Лаос і М'янма, Камбоджа) як потенційний ринок для залучення іноземних абітурієнтів з цих країн в ЗВО України, розширювати культурні та освітні зв'язки [70].

В Україні рішення, за умови мінімізації витрат з боку держави, полягає у підтримці розвитку шляхом нормативно-правового забезпечення, або у спрощеному, як мінімум, лозунгу: «не зашкодь». При цьому активні дії по залученню іноземців до Українських ЗВО спікатиме освітян до узгодження стандартів та планів, адже конкурентні переваги України як учасника міжнародного ринку освітніх послуг у тому числі криються у співвідношенні «ціна/якість». На шляху від прагнення на папері до підвищення якості до безпосередніх дій щодо реалізації на практиці державна політика може бути обмежена лише щодо сприяння цього процесу. Умовно, враховуючи песимістичний, оптимістичний та реалістичний сценарії, сприяння розвитку освітнього туризму в Україні ґрунтуватиметься на наступних механізмах (табл. 3.2.1).

Песимістичний сценарій розвитку криється у державному сприянні за наступними ключовими положеннями:

- максимізація ефекту від іноземної присутності у сфері вищої освіти за рахунок нижче створених ініціатив (галузевий, територіальний та інституційний розріз);
- виконання у повному обсязі покладених державою на себе власних ініціатив (за рахунок МОН України та відповідних структурних підрозділів МОН та ДП «Український центр міжнародної освіти»).

Реалістичний сценарій вбачається у переході від процесу реформації до реалізації конкретних дій на практиці.

Таблиця 3.2.1

Можливі сценарії розвитку освітнього туризму в Україні з позиції держави [29]

Сценарії	Песимістичний сценарій	Реалістичний сценарій	Оптимістичний сценарій
Механізми сприяння	Обособлена стратегія розвитку освітнього туризму відсутня	Елементи стратегічного розвитку проголошено в межах окремих напрямів	Проголошено стратегію розвитку освітнього туризму
Організаційний	За лозунгом «не зашкодь». Підвищення ефективності вже існуючих механізмів, контроль їх виконання.	Ліквідація існуючих перешкод, реалізація запланованих заходів у тому числі у контексті децентралізації влади.	Реалізація стратегічного курсу на розвиток освітнього туризму за усіма елементами стратегії
Матеріальний	Загальне фінансування сфери вищої освіти без змін (згідно діючого законодавства) виходячи з запланованих бюджетом обсягів та додаткове за залишковою ознакою	Загальне фінансування освітньої сфери без змін (згідно діючого законодавства) за нормою 10% обсягів ВВП та додаткове за залишковою ознакою	Виконання повного обсягу державних зобов'язань у сфері фінансування освіти та залучення як державних інвестицій, так і недержавних інвесторів

Повертаючись до реалістичного сценарію розвитку освітнього туризму в Україні окремої уваги заслуговує теза про необхідність ліквідації вже існуючих перешкод щодо залучення іноземців. Світова практика перш за все ґрунтується на ліквідації інформаційних бар'єрів, відкритості та доступності інформації щодо вступу та навчання в Україні. Досить поширеною є тенденція створення єдиного інформаційного порталу з питань отримання освітніх послуг іноземцями. Найбільш запитуванні інтернет-ресурси некомерційних організацій (домен *.org) за окремими країнами описано в таблиці 3.2.2.

Наявність посилань на подібні ресурси на офіційних сайтах центральних органів влади, доступність та простота пошуку інформації, що

Таблиця 3.2.2

Порівняння контенту іноземних інтернет-ресурсів по тематиці
освітнього туризму за формулою пошуку « Study in ...» [29]

Ресурс	Країна	Ступінь доступності користувачу мережі інтернет	Ключові розділи	Автор ініціативи	Кількість запитів за назвою у пошукових системах
http://www.educationuk.org	Великобританія	Доступний 36 мовами світу, горизонтальне головне меню зі статичними вкладниками та вкладниками, що розгортаються.	Курси Стипендії Статті ВНЗ/коледжі/школи	The British Council	Google: приблизно 48,6 млн
http://www.studying-in-france.org	Франція	Доступний англійською німецькою та іспанською, головне меню дублюється горизонтально та вертикально зі статичними вкладниками та вкладниками, що розгортаються	Про Францію Чому навчання у Франції? Навчання у Франції Проживання у Франції Звернення	Не зазначається	Google: приблизно 541 млн
http://www.studying-in-us.org	США	Доступний німецькою та англійською, горизонтальне головне меню зі статичними вкладниками та вкладниками що розгортаються.	Про нас Чому США? Навчання в США Проживання у США Остаточний контрольний список	Не зазначається	Google: приблизно 921 млн
www.studyinpoland.pl	Польща	Доступний англійською, російською, українською, португальською та бразильською горизонтальне головне меню зі статичними вкладниками	Запрошуємо до Польщі Чому Польща? Вища освіта Питання і відповіді Польська мова, Гранти	Освітній фонд «Перспективи»	Google: приблизно 166 млн
http://www.studyinukraine.org	Україна	Доступний англійською мовою	Чому навчання в Україні Історія України Система освіти Доступні факультети Розміщення Додаткова інформація, Необхідні документи Фотогалерея	Не зазначено	Google: приблизно 39, 2 млн

потребує потенційний студент з іншої країни – здатні позитивно впливати на

кількісні характеристики.

Також, в межах реалістичного сценарію, існує необхідність оптимізації існуючих механізмів щодо нормативно-правового супроводу перебування іноземних громадян, що здобувають освіту в українських ВНЗ: отримання віз; стосунків МОН з МВС та Державною міграційною службою відносно перебування іноземних студентів в Україні; процесу зарахування осіб, які вже розпочали навчання в інших закордонних навчальних закладах та мають відновити навчання з відповідного курсу в Україні; визнання українських диплом за кордоном. Перелік можна продовжувати майже нескінченно, адже зазначені проблемні питання є загальними, а у кожному конкретному випадку породжується ще низка обставин які або ж зовсім є передбачені українським законодавством, або вирішення котрих неможливі без бюрократичної тяганини [29].

Отже, основним завданням визначаємо розроблення рекламних заходів, що презентують світу наші наукові та освітні здобутки у фундаментальних сферах наук. Доцільним є розробка іншомовних освітніх еквівалентних, за якістю західним аналогам, але конкурентоздатних за ціною. Потрібно також розвивати інфраструктуру та заохочувати діяльність закладів вищої освіти, спрямовану на освітньо-наукове міжнародне співробітництво, здебільшого на організацію освітнього туризму.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розвитку освітнього туризму в сучасній Україні набуває все більшої популярності з кожним роком, адже він відкриває для його учасників нові можливості для саморозвитку та самореалізації. Навіть під час економічних криз, соціально-політичної нестабільності та війни освітній туризм не втрачає своїх позицій, та навіть посилює їх. Люди використовують вимушені перерви у своїй роботі для набуття нових знань і досвіду, які б допомогли їм по-новому позиціонувати себе у суспільстві, змінити свій погляд на життя чи навіть змінити вид професійної діяльності.

Розвиток освітнього туризму є одним із пріоритетних завдань державної політики, спрямованої на економічне зростання та духовне удосконалення суспільства. Його необхідно розглядати не лише як соціальний інститут, що включає в себе широкий інформаційний простір, але як культурне явище, складову культурного розвитку країни, яка володіє неоціненним історико-культурним ресурсом.

Проведене дослідження свідчить, що є підстави вважати, що Україна має значний потенціал у сфері освітнього туризму. Створення освітніх турів у містах України може сприяти розвитку дружніх відносин з іншими країнами та формуванню ефективного співробітництва в інших галузях економіки. Розвиток освітнього туризму позитивно вплине на якість життя місцевого населення, уможливить створення нових робочих місць не тільки у туристичній сфері, а також допоможе зберегти кадровий потенціал закладів освіти. Тобто, існує пряма залежність економічного процвітання територій від їх здатності ефективно розвивати два пріоритетних напрямки: освіту і туризм, створюючи тим самим необхідний соціально-педагогічний простір для навчання різних груп населення.

Концептуальні засади реструктуризації туристичного потенціалу

повоєнної України забезпечують стійкий комплекс поглядів на визначення майбутнього вектору розвитку вітчизняного туризму в контексті формування стратегії повоєнної відбудови. Визначено, що стратегічними орієнтирами повоєнного розвитку сфери туризму в Україні, окрім відновлення туристичної інфраструктури та ринку туристичних послуг, мають стати заходи що просування унікальних українських туристичних брендів за кордоном, у т. ч. освітньо-наукових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз зарубіжної і міжнародної практики освітнього туризму
<http://ebib.pp.ua/analiz-zarubijnoyi-i-mijnarodnoyi-praktiki-osvitnogo-turizmu-osvitniy-turizm.html>
2. Білий Л. Г. Перспективи розвитку вищої освіти в Україні в контексті інтеграції до європейського освітнього простору [Електронний ресурс] / Л. Г. Білий. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2011_4_6.pdf.
3. Біль М. М. Мобільність населення: теоретична сутність і видова різноманітність / М. М. Біль // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. 7. – С. 645–652.
4. В Україні скоротилось число іноземних студентів / ZN.ua. Дзеркало тижня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-ukrajini-skorotilos-chislo-inozemnikh-studentiv.html>
5. Вархоляк Х. Цифрова трансформація освітнього туризму / Х. Вархоляк, Ю. Миронов // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Психологія та туризм» (м. Київ, 27 квітня 2022 р.). – К.: ТОВ «Геопринт», 2022. – С.127–130.
6. Велика Хартія університетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/ukrainian>.
7. Вертегел В. Л. Вимоги Болонської Хартії в українській освітній системі / В. Л. Вертегел // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2013. – № 3. – С. 166–170.
8. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

9. Ганкіна М. С. Соціально-комунікативна функція туристичних підприємств на основі розвитку програм міжнародного освітнього туризму / М. С. Ганкіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 10. – С. 64–66.

10. Герасименко В. Г. Теорія туризму як складова туризмології / В. Г. Герасименко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – № 2 (42). – С. 173–180.

11. Гірник А. М. Особливості адаптації українських освітніх мігрантів до умов життя за кордоном / А. М. Гірник, Г. А. Гірник // Наукові записки. – 2014. – № 162. – С. 51–55.

12. Гірняк В. В. Фінансово-економічна безпека вищих навчальних закладів в Умовах євроінтеграції вищої освіти України / В. В. Гірняк, Н. І. Козьмук, О. В. Лук'янська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 1038–1042.

13. Глоба Г. О. Освіта як об'єкт державного управління / Г. О. Глоба, С. В. Приживара // Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 3 (30). – С. 71–76.

14. Глобалізація та освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bestuniversities.com.ua/ua/osobistiy-rozvitok/globalizaciya-ta-osvita>.

15. Гринькевич О. С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України / О. С. Гринькевич. – 2013. – Вип. 3. – С. 254–264.

16. Давиденко І. В. Особливості розвитку ринку освітнього туризму / І. В. Давиденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2152/1/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D1%83%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%>

BE%20%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83.pdf

17. Давидов П. Г. Освіта як чинник розбудови держави у глобалізованому світі до суспільства знань / П. Г. Давидов // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2011. – № 46. – С. 168–176.

18. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

19. Деякі питання набору для навчання іноземців та осіб без громадянства : Постанова КМУ від 11.09.2013 р. № 684 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/684-2013-%D0%BF>.

20. Домбровська С. М. До вивчення питання про деякі механізми державного регулювання системи вищої освіти / С. М. Домбровська // Теорія та практика державного управління. – 2010. – №. 4. – С. 274–279.

21. Заячук Ю. С. Сучасні реформи галузі вищої освіти: досвід Європейських країн / Ю. С. Заячук // Порівняльно-педагогічні студії. – 2013. – № 4 (18). – С 109–113.

22. Зеленюк Ю. О. Туризм як генератор комунікації культур / Ю. О. Зеленюк // Світ соціальних комунікацій : науковий журнал. – 2013. – № 10. – С. 23–25.

23. Зима А. Г. Університетській міста як центри туризму / А. Г. Зима // Економіка розвитку. – 2010. – № 4. – С. 31–34.

24. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses>.

25. Казакова Т. А. Науковий туризм в галузі індустріального туризму / Т. А. Казакова // Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: матер. IV Міжнар. Наук-практ. Конф. – Вип 6. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2011. – С. 118–123.

26. Каленюк І. Вища освіта в сучасному глобальному середовищі /

І. Каленюк // Вища школа. – 2008. – № 9. – С. 55–62.

27. Кицюк В. Що таке освітній туризм і кому він підходить [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://karandash.ua/ua/articles/chto-takoe-obrazovatelnyj-turizm-i-komu-podhodit/>.

28. Кількість іноземних студентів у вишах Харкова зменшилася на майже 40 %. Інфографіка / Суспільне Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/384857-v-universitetah-harkova-vcatsa-ponad-12>.

29. Клок О. П. Формування складових стратегії розвитку освітнього туризму в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03; НАН України, Н.-д. центр індустр. проблем розвитку / О. П. Клок. – Харків, 2017. – 207 с.

30. Клок О. П. Аналіз основних показників освітнього туризму в Україні / О. П. Клок // Управління розвитком. – 2015. – № 1 (179). – С. 5–9.

31. Клок О. П. Країни-лідери з освітнього туризму: імплементація світового досвіду / О. П. Клок // Моделювання регіональної економіки. – 2015. – № 1. – С. 57–66.

32. Клок О. П. Складові стратегії розвитку освітнього туризму в Україні / О. П. Клок // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=13z=4066>.

33. Коваленко Ю. О. Формування конкурентоспроможного ринку міжнародних туристичних послуг в Україні / Ю. О. Коваленко. : дис... канд. екон. наук: 08.05.01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.disslib.org/>

34. Ковальчук Р. Л. Інтернаціоналізація освіти: міжнародно-правовий досвід і національна практика / Р. Л. Ковальчук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – № 604. – С. 40–43.

35. Кравець В. Проблеми модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації / В. Кравець // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини. – 2012. – № 10. – С. 15–23.

36. Лазаренко Н. І. Науковий туризм як інструмент професійного розвитку дорослих / Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць, Є. В. Громов // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2019. – Вип. 1 (15). – С. 39–55.

37. Лутаєва Т. В. Формування напрямів освітнього туризму в Харківському імператорському університеті (друга половина XIX – поч. XX ст.): історико-педагогічний аспект / Т. В. Лутаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/4331/1/5.pdf>

38. Лях В. В. Туризм у контексті міжетнічних та кроскультурних відносин / В. В. Лях // Турбизнес. – 2010. – № 5. – С. 32–37.

39. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>.

40. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти і навчання в контексті європейської інтеграції / Н. Г. Ничкало // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1. – С. 57–69.

41. Опар Н. В. Особливості нормативно-правового забезпечення якості вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграції / Н. В. Опар // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2015. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2015_1/22.pdf.

42. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Кол. авт. – К. : МОН України, 2022. – 389 с.

43. Петрушенко Ю. М. Освітній туризм та освітня міграція: економічна сутність та відмінні ознаки / Ю. М. Петрушенко, А. С. Воронцова, І. Є. Ярова, О. Д. Білоцерківська // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2021. – № 2. – С. 157–164.

44. Петренко Н. В. Освітній туризм в Україні в другій половині XIX – початку XX ст. (уроки минулого та завдання майбутнього) / Н. В. Петренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загально) освітній школі. – 2011. – № 7. – С. 37–47.

45. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page5>. 99. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/page3>.

46. Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2007 р. № 612 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nmu.edu.ua/bolon11.php>.

47. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 № 579. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>.

48. Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : Постанова КМУ від 15.09.2015 р. № 567-2011-п [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/567-2011-п/paran13#n13>.

49. Про імміграцію : Закон України від 19.11.2012 р. № 2491-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12/page2>.

50. Про освіту : Закон України від 04.08.2015 р. № 1060-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

51. Про туризм : Закон України від 11.02.2015 р. № 324/95-вр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.

52. Проблеми вищої освіти, пов'язаних з децентралізацією влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ihed.org.ua/images/pdf/29-05-2014_vystupy.pdf.

53. Риндач М.А. Підготовка спеціалістів для підприємств сфери туризму: аналіз сучасних методів з використанням зарубіжного досвіду / М.А. Риндач // Гуманітарні науки. – 2012. – № 2. – С. 91–97.

54. Розвиток туристичного бізнесу регіону : навчальний посібник / [за ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М.]. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 292 с.

55. Сардак С. Е. Розвиток форм міжнародного руху людських ресурсів у глобальному суспільстві / С. Е. Сардак, А. О. Самойленко // Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2012. – № 66. – С. 42–50.

56. Свінцов-Дрогобицький О. М. Структура освітнього комплексу суспільства: світові тенденції та українські реалії / О. М. Свінцов-Дрогобицький // Науковий вісник. – 2007. – № 17.2. – С. 311–319.

57. Сиченко В. В. Реалізація інтеграційної політики держави в галузі вищої освіти / В. В. Сиченко // Актуальні проблеми державного управління . – 2009. – № 1. – С. 172–179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdy_2009_1_24.pdf.

58. Сім найкращих сервісів для навчання онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://inspired.com.ua/ideas/services/7-online-courses/>.

59. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності / Сокол Т. Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://moodle.znu.edu.ua/...](https://moodle.znu.edu.ua/)

60. Старостіна А. О. Основні фактори трансформації міжнародного ринку послуг на сучасному етапі розвитку світового господарства / А. О. Старостіна, І. В. Проценко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – №12 (153). – 2013. – С. 99–103.

61. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO .plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO_plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf).

62. Татомир І. Л. Популяризація процесів інтернаціоналізації як виклик

системі вищої освіти держави / І. Л. Татомир // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – № 1 (52). – С. 86–91.

63. Ткачук Л. М. Освітній туризм у світі й в Україні / Л. М. Ткачук // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. – 2010. – № 2. – С. 147–153.

64. Україна і Польща, на думку студентів, мають однакові проблеми: за даними міжнародного дослідження «Студенти – образ майбутнього» / Офіційний сайт Інституту Горшеніна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://institute.gorshenin.ua/>

65. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tourlib.net/>.

66. Філатов В. М. Специфічні ознаки освітньої міграції та її місце в структурі міграційних потоків / В. М. Філатов, Я. В. Ромашова // Ефективна економіка. – 2014. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2785>.

67. Халявка М. Історія та стан розвитку наукового туризму в Україні / М. Халявка // Східноєвропейський історичний вісник. – 2016. – Вип. 1. – С. 100–105.

68. Хвіст В. Євроінтеграційний аспект реформування системи вищої освіти України / В. Хвіст // Українознавчий альманах . – 2013. – № 11. – С. 281–283 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2013_11_87.pdf.

69. Шепелюк С. І. Туристичний продукт та туристична послуга: критерії розмежування понять / С. І. Шепелюк // Економіка. Управління. Інновації. – 2011. – № 1. – С. 67–72.

70. Стратегія маркетингу послуг з вищої освіти на міжнародному освітньому ринку на період до 2025 року. Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/proyekt-strategiyi-marketingu-poslug-z-vishoyi-osviti-na-mizhnarodnomu-osvitnomu-rinku-gromadske->

obgovorenniya

71. About-Harvard [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.harvard.edu/about-harvard>.

72. Brent W. Ritchie Managing educational tourism / Brent W. Ritchie, Neil Carr, Christopher P. Cooper. – London: Cromwell Rpress, 2003. – 260 p.

73. Education and training statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/overview>.

74. Education attainment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.oecd.org/education.htm>.

75. Education indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/topic/education>.

76. Elderhostel, Inc. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.roadscholar.org/about/history.asp>.

77. Famous Oxonians [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ox.ac.uk/about/oxford-people/famous-oxonians>.

78. Global complex statistics of Population [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/default.htm>.

79. Global Monitoring Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/tertiary-education.aspx>.

80. Global-Cambridge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cam.ac.uk/global-cambridge/global-study>.

81. Greg Richards ALTO's Global Directions in Language Travel, 2008 / Greg Richards. – Amsterdam : WYSE Travel Confederation publishing office, 2009. – 36 p.

82. Greg Richards New HorizoNs II – The Young Independent Traveller, 2007 / Greg Richards. – Amsterdam : WYSE Travel Confederation publishing office, 2008 – 37 p.

83. Grundtvig – програма освіти для дорослих <https://www.prague-express.cz/more-news/33104-grundtvig-----.html>

84. International Activities [Электронный ресурс]. – Режим доступа – <http://www.usal.es/webusal/en/node/6603?bcp=internacional>.

85. International Standard Classification of Education [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm.

86. IOM. Glossary on Migration. International Organization for Migration, 2019. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.

87. Maddocks Melvin. Harvard was once, unimaginably, small and humble / Melvin Maddocks. – Smithsonian. – Sep. 1986. – Vol. 17. – Issue 6. – P. 140.

88. Maga A. Conceptualizing Educational Tourism and the Educational Tourism Potential (evidence from ASEAN countries) / A. Maga, P. Nicolau // Proceedings of the International Scientific Conference «Competitive, Sustainable and Secure Development of the Regional Economy: Response to Global Challenges» (CSSDRE 2018). – Atlantis Press, 2018. – P. 343–348.

89. Mobility of students in Europe [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00064&plugin=1>.

90. National Office Erasmus+ in Ukraine [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://erasmusplus.org.ua/programa-yes-erazmus/pro-programu/>

91. Prakapiene D. Using Educational Tourism in Geographical Education/ Dalia Prakapiene, Loreta Olberkyte // RIGEO. – 2013. – № 2. – P. 138–151.

92. QS World University Rankings: Methodology [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/world-university-rankings/qs-world-university-rankings-methodology>.

93. Ritchie B. W. School Excursion Tourism and Attraction Management / Ritchie B. W., Carr N., Cooper N. – Oxford: Elsvier, 2008. – 280 p.

94. Ritchie B. Managing Educational Tourism / B. Ritchie, N. Carr, C. Coope. – Clevedon, United Kingdom: Channel View Publications, 2003. –

283 p.

95. World education indicators [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/world-education-indicators.aspx>.

96. World Tourism Organization (UNWTO). UNWTO Tourism Definitions. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.e-unwto.org/>.

97. World University Rankings 2014-15 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2014-15/world-ranking/methodology>.

98. Zima O. Essence of category of educational / O. Zima, O. Klok // Proc. of the 5rd International Conference On Application Of Information And Communication Technology And Statistics In Economy And Education (ICAICTSEE- 2015). – Sofia: University Of National and World Economy, 2015. – P. 340–347.